

ปรัชญาประวัติศาสตร์ในพระราชนิพนธ์ พลเอกหญิง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี¹

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาพระราชปรัชญาประวัติศาสตร์ของพลเอกหญิงสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งเป็นประเด็นที่ยังไม่มีผู้ใดศึกษามาก่อนโดยทำการวิเคราะห์พระราชนิพนธ์ประเภทหนังสือสารคดีท่องเที่ยว ตำราเรียน บทความวิชาการ งานวิจัย และเอกสารประกอบการทรงสอน หรืออาจเรียกรวมๆ ได้ว่าเป็น “ประวัติศาสตร์โลกฉบับไม่เป็นทางการ” ในเชิงปรัชญาประวัติศาสตร์ (Philosophy of History) เพื่อแสดงให้เห็นว่า พระองค์ในฐานะครูประวัติศาสตร์หรือทูลกระหม่อมอาจารย์ของนักเรียนนายร้อยมาตลอดระยะเวลาสามทศวรรษ (2523 - 2553) มีพระราชดำริต่อวิชาประวัติศาสตร์อย่างไร และพระราชดำรินี้มีแนวโน้มอยู่ในสำนักคิดปรัชญาใด เห็นได้จากอะไร และมีอะไรเป็นแกนหลักเด่นชัด ทั้งในส่วนที่ทรงได้รับอิทธิพลมาจากกระแสการศึกษาวិชาประวัติศาสตร์สมัยใหม่ของตะวันตก และส่วนที่ทรงพัฒนามาขึ้นจากฐานความรู้เดิมแบบจารีตของไทย ผนวกกับประสบการณ์โลกกว้างและจินตนาการสร้างสรรค์

ผลการศึกษาพบว่า พระราชปรัชญาประวัติศาสตร์ของพระองค์ มีทั้งลักษณะสากลตามแบบตะวันตกและลักษณะเด่นเฉพาะอันเป็นแบบฉบับของพระองค์เอง และน่าจะจัดอยู่ในกลุ่มสำนักคิดการวิเคราะห์มากกว่าปรัชญาประวัติศาสตร์ทฤษฎี เพราะแทนที่จะทรงมุ่งศึกษาและสร้างทฤษฎีเพื่ออธิบายกระบวนการประวัติศาสตร์ทั้งหมด พระองค์กลับสนพระราชหฤทัยเฉพาะการเรียนการสอนหรือการศึกษาวิชาประวัติศาสตร์มากกว่า โดยทรงมีแกนกลางอยู่ที่การใช้ประโยชน์จากความรู้อาษาประวัติศาสตร์อย่างชาญฉลาด ทั้งในด้านวิธีการฝึกคิดและเนื้อหาเชิงคุณค่าในบทเรียนเพื่อการพัฒนาคน สังคมและประเทศชาติ บนฐานความรู้ที่ถูกต้องตามหลักวิชา คือ มีสำนึกความ

¹ งานวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนเงินทุนจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ และได้รับการคัดเลือกให้เป็นงานวิจัยดีเด่น สาขาศิลปศาสตร์ ในการประชุมทางวิชาการครั้งที่ 6 ของสภาอาจารย์ ส่วนการศึกษา รร.จปร. และได้รับพระราชทานรางวัลผลงานวิจัยดีเด่น จากพลเอกหญิง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในวันที่ทรงเสด็จทรงศึกษา รร.จปร. 2552 เมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน 2552.

² ผู้เขียนขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ศุภรัตน์ เลิศพานิชย์กุล ที่กรุณาอ่านและแก้ไขภาษา ซึ่งมีช่วยทำให้การถ่ายทอดและสื่อสารในหลายประเด็นชัดเจนและทำให้บทวิจัยนี้น่าอ่านยิ่งขึ้น และขอขอบพระคุณคณะกรรมการประเมินโครงการงานวิจัยที่พิจารณาให้งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยดีเด่น สาขาศิลปศาสตร์ ในการประชุมทางวิชาการครั้งที่ 6 ของสภาอาจารย์ ส่วนการศึกษา รร.จปร. เมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน 2552.

เป็นไทยบนความแตกต่างหลากหลาย รู้จักการให้อภัยและรู้จักทบทวนตนเองอยู่เสมอ เพื่อการพัฒนาให้ก้าวหน้า มั่นคง สันติสุขทั้งภายในภายนอกกับเพื่อนบ้านและสังคมโลก

พระราชปณิธานประวัติศาสตร์ของพระองค์จึงเป็นเสมือนหนึ่งการปลูกฝังอุดมการณ์รักชาติแบบสันติ ซึ่งเป็นความรักชาติหรือชาตินิยมแบบใหม่ที่เป็นและสอดคล้องกับยุคแห่งการแสวงหาความร่วมมือและการสร้างความสมานฉันท์ด้วยสันติวิธี นับเป็นกระแสภูมิปัญญาหลักสำคัญสำหรับการอยู่ร่วมกันอย่างสร้างสรรค์และเป็นแสงสว่างทางปัญญาที่ทรงคุณค่าต่อการเรียนรู้และฝึกฝนเพื่อเสริมสร้างรากฐานพลังความศรัทธาและจินตนาการในตัวเราแต่ละคน ได้ก้าวไปสู่ความสำนึกในความเป็นมนุษย์ร่วมกันของเราทั้งผองให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพื่อการอยู่อย่างมีคุณค่าของเราทั้งหลาย นั่นคือ มิตรภาพ ภารดรภาพ และสันติภาพของมนุษยชาติในปัจจุบันและตลอดไป

บทนำ

จอห์น เอช. อาร์โนลด์ (John H. Arnold) ผู้เชี่ยวชาญด้านปรัชญาประวัติศาสตร์ผู้หนึ่งในสมัยปัจจุบัน และเป็นผู้เขียนหนังสือ **History: A Very Short Introduction (2000)** ซึ่งได้รับการแปลเป็นภาษาไทยโดยผู้รู้จริง สำนวนน่าอ่าน การนำเสนอสนุกและชวนติดตาม ได้กล่าวไว้ในบทนำของเขาว่า งานที่เขียนเกี่ยวกับลักษณะของประวัติศาสตร์ อาจแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่ “ประเภทแรกเป็นหนังสือแนะนำให้ ‘ทำอย่างไร’ ประเภทที่ 2 เป็นการสำรวจวิเคราะห์ทางปรัชญาในเรื่องทฤษฎีว่าด้วยความรู้ และประเภทที่ 3 คืองานวิพากษ์สนับสนุนแนวการศึกษาประวัติศาสตร์แนวใดแนวหนึ่ง” และกล่าวต่อไปว่า งานเขียนของเขาเล่มนี้เป็นหนังสือแนะนำวิชาประวัติศาสตร์ ไม่จัดอยู่ในประเภทใดประเภทหนึ่งโดยเฉพาะ แต่รับเอาบางส่วนมาจากแต่ละประเภทยานั้น³

งานวิจัยชิ้นนี้ก็เช่นกัน เป็นงานเขียนแนะนำพระราชนิพนธ์ในพลเอกหญิง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในเชิงปรัชญาประวัติศาสตร์ จึงไม่ได้อยู่ในประเภทใดประเภทหนึ่งที่ อาร์โนลด์ ได้กล่าวไว้ แต่ก็คงหลีกเลี่ยงประเด็นต่างๆ ข้างต้นไม่ได้ โดยเฉพาะการสนับสนุนแนวการศึกษาประวัติศาสตร์แนวใดแนวหนึ่ง แม้จะไม่ต้องการสร้างวิวาทะกับใครก็ตาม นอกจากนั้นการวิเคราะห์ทางปรัชญาประวัติศาสตร์ก็ต้องย้อนกลับไปพิจารณาถึงอิทธิพลของสำนักคิดต่างๆ ที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน แน่นอนว่าย่อมรวมถึงแนวคิดสำคัญของพวกหลังสมัยใหม่ (Postmodern/Postmodernism) ซึ่ง

กำลังมาแรงและทรงอิทธิพลที่สุด และท้ายสุดก็อาจเข้าทำนองเป็นงานแนะนำให้ทำอย่างไรในแง่ข้อคิดจากพระองค์ เช่น การมองโลกจากมุมกว้างและมีความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถเรียนรู้และฝึกฝนกันได้ ทั้งหมดนี้จะกระทำผ่านการศึกษาวิเคราะห์พระราชนิพนธ์ในฐานะบันทึกเรื่องเล่าและบทเรียนของมนุษยชาติที่มีคุณค่าสำหรับเรา

แน่นอนว่า การกระทำเช่นนี้ คือการถ่ายทอดพระราชนิพนธ์ของพระองค์ในเชิงปรัชญาประวัติศาสตร์ ก็ทำนองเดียวกันกับการถ่ายทอดงานของนักคิดนักเขียนคนสำคัญอื่นๆ เช่น คำสอนของท่านพุทธทาสภิกขุ ปรัชญาของเหมาเจ๋อตุง หรือแนวคิดอหิงสาของมหาตมะคานธี ฯลฯ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษา วิเคราะห์ วิจัย โดยการเขียนแนะนำหรือการแปลความหมายก็ดีย่อมมีข้อจำกัดและเสี่ยงต่อการเปลี่ยนแปลงความหมาย แต่ก็ด้วยเหตุผลที่ไม่อาจปฏิเสธได้ว่า มีเพียงวิธีการนี้เท่านั้นจะเป็นช่องทางเดียวที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างมหาศาล ทั้งระดับปัจเจกบุคคลและสังคม

ในฐานะผู้นำทางภูมิปัญญาพระองค์หนึ่งและยังทรงเป็นต้นแบบที่เป็นแบบอย่างหรือไอดอล (Idol) ของคนจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นในฐานะเจ้าฟ้านักพัฒนา นักการศึกษา นักวิชาการและผู้ใฝ่รู้เสมอทั้งศิลปวัฒนธรรมและวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี ฯลฯ พระองค์ยังทรงเป็นไอดอลของการมองและเข้าใจโลกจากมุมกว้างและสร้างสรรค์ซึ่งมาจากการทรงประยุกต์ใช้ความรู้วิชาประวัติศาสตร์อย่างชาญฉลาดที่เราน่าจะนำมาคิดฝึกฝนปฏิบัติและรังสรรค์ต่อไป เพราะเราแต่ละ

³ ดู จอห์น เอช. อาร์โนลด์ (เขียน) ไชยันต์ รัชชกุล (แปล) ประวัติศาสตร์ของประวัติศาสตร์ (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2549), (15).

คนล้วนมีพลังและสามารถช่วยกันเปลี่ยนให้โลกหมุนไปในทิศทางสร้างสรรค์ได้ โดยเริ่มง่ายๆ จากตัวเราออกไปก่อน ถ้าเราเปลี่ยนมุมมอง สังคมและโลกก็ย่อมเปลี่ยนตามเราไปด้วย

คนที่โลกไม่เคยลืม ย่อมมีความพิเศษ น่าค้นหาเสมอแม้เวลาจะผ่านมานานแค่ไหนก็ตาม บันทึกเรื่องเล่าและบทเรียนในพระราชนิพนธ์ก็เช่นเดียวกัน แม้จะผ่านพันเวลามาอย่างยาวนาน ก็ยังคงอ่านวยความรู้ให้เกิดประโยชน์อย่างไม่รู้สิ้น และสร้างความหมายทางจิตวิญญาณเชิงปรัชญา ประวัติศาสตร์ชั้นในจิตใจของผู้คนด้วย เพราะไม่เพียงแต่เป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับเรื่องราวประวัติศาสตร์แห่งความทรงจำของมนุษยชาติเท่านั้น แต่ทว่ายังอุดมไปด้วยข้อคิดและแง่ไฉนซึ่งพระราชปรัชญา ที่สะท้อนมาจากความรู้ความเข้าใจในธรรมชาติของวิชาประวัติศาสตร์อย่างแท้จริง ทั้งในส่วนวิธีการฝึกคิดวิเคราะห์และบทเรียนจำนวนมาก ที่คงคุณค่าแก่การเรียนรู้จดจำ ตระหนักและทบทวน นำไปสู่การแก้ไขปัจจุบัน และวางแนวทางอนาคตให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ ไม่ใช่แค่ในสังคมเดียวกันเท่านั้น แต่ยังขยายวงไปถึงเพื่อนบ้านและสังคมโลกได้อย่างสันติสุขอีกด้วย

บทเรียนและเรื่องเล่าเหล่านี้มีชีวิตจิตใจ และมีพลังสร้างสรรค์เช่นเดียวกับเรา อีกทั้งยังสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง จึงขอนำมาช่วยในการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจและพัฒนาตัวเราเอง รวมทั้งความสัมพันธ์กับผู้อื่นในสังคมและโลก เพื่อมิตรภาพ ภราดรภาพและสันติภาพของมนุษยชาติในปัจจุบันและอนาคตได้ แต่ความสำเร็จอันยิ่งใหญ่นี้ แน่แน่นอนว่ามีไข้น้อย

กับผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะ แท้จริงแล้วย่อมขึ้นอยู่กับพลังศรัทธาสร้างสรรค์และความรับผิดชอบของมนุษย์แต่ละคน ซึ่งล้วนเคยร่ำเรียนวิชาประวัติศาสตร์กันมามากแล้ว แต่จำนวนไม่น้อยอาจยังไม่เข้าใจว่า ทำไมประวัติศาสตร์จึงมีความสำคัญ สำคัญตรงไหน อย่างไร และทำไมเราต้องศึกษาเรียนรู้

ประวัติศาสตร์: ทำไมต้องศึกษา?

ประวัติศาสตร์เป็นวิชาที่เราท่านล้วนเคยร่ำเรียนกันมาตั้งแต่วัยเยาว์ หลายคนสมัยเด็กหรือเมื่อเติบโตขึ้น คงอดคิดไม่ได้ว่า ประวัติศาสตร์มีไว้เพื่ออะไร แล้วทำไมเราถึงต้องลำบากลำบากทนเรียนวิชานี้ คำตอบของคำถามเหล่านี้ส่วนหนึ่งอาจเริ่มจากอีกคำถามหนึ่งว่า ทำไมประวัติศาสตร์ถึงมีความสำคัญ ความแห่งนัยนี้ย่อมสะท้อนให้เห็นชัดเจนได้จากพระราชเสาวนีย์ของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เมื่อวันที่ 11 สิงหาคม 2551 เกี่ยวกับการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย ทรงเป็นห่วงเด็กไทยไม่ได้เรียนประวัติศาสตร์ และทรงแสดงความห่วงใยต่อวิชาประวัติศาสตร์ไทย เนื่องจากความรู้สำนึกทางประวัติศาสตร์ของคนไทยและเด็กไทยในปัจจุบัน “ดูออกจะลดน้อยถอยลงไปมากเหลือเกิน” จึงทำให้หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องสนองพระราชเสาวนีย์ ด้วยแนวคิดที่จะรื้อฟื้นปรับปรุงวิชาประวัติศาสตร์ให้มีความเข้มข้นยิ่งกว่าเดิม⁴

กระแสดูความคิดที่จะรื้อฟื้นและให้ความสำคัญกับวิชาประวัติศาสตร์นั้น กำลังอยู่ในความสนใจของสังคมอยู่ไม่น้อย ในขณะเดียวกัน

⁴ 30 ปีการสอนวิชาประวัติศาสตร์ ถึงเวลาปรับวิธีสอน-สื่อการเรียน! คม ชัด ลึก วันจันทร์ที่ 18 สิงหาคม พ.ศ. 2551

<http://patana.igetweb.com/index.php?mo=3&art=189790>.

ก็ทำให้เกิดการสร้างวิวาทะอ้างอิงวาทกรรม (Discourse) จากหลายสำนักคิด เพื่อสนับสนุนแนวการศึกษาประวัติศาสตร์แนวใดแนวหนึ่ง โดยเฉพาะประเด็นเรื่อง ทำไมจึงต้องเรียนวิชาประวัติศาสตร์ และควรจะต้องเรียนประวัติศาสตร์กันอย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “วิชาประวัติศาสตร์ไทย” กลายเป็นหัวข้อที่มีการถกเถียงกันมากขึ้น หลังจากนั้น ทั้งในแวดวงวิชาการและประชาชนทั่วไป โดยมีทั้งผู้เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย ด้วยเหตุผลที่แตกต่างกันไปอย่างมากมายหลากหลายสำนักคิดและมุมมอง⁵

ในท่ามกลางบรรยากาศนี้ ผู้มีอาชีพทางประวัติศาสตร์โดยตรงคงไม่รับรู้ไม่ได้ และอาจต้องหาทางทำความเข้าใจกับลูกศิษย์ของตนด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์เช่นกัน พลเอกหญิง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในฐานะครูของนักเรียนนายร้อย ทรงกล่าวนำไว้ในวิชาประวัติศาสตร์ไทย ความตอนหนึ่งซึ่งเกี่ยวข้องกับประเด็นนี้ไว้ว่า “เมื่อพิมพ์ข้อความลงใน google ว่า เรียนวิชาประวัติศาสตร์ไทยทำไม มีคำตอบมากมาย มีทั้งผู้ที่ไม่เห็นสมควรให้เรียนประวัติศาสตร์มากขึ้น และผู้ที่ไม่เห็นด้วย หรือต่อต้านการเรียนประวัติศาสตร์” โดยทรงให้ตัวอย่างเหตุผลของแต่ละฝ่าย ดังนี้คือ ผู้ที่ไม่เห็นควรเรียนประวัติศาสตร์ เช่น “ส่วนหนึ่งเห็นว่า

เรียนเพื่อทราบเทือกเถาเหล่ากอของตนเอง เรียนเพื่อฝึกหัดวิจารณ์และวิเคราะห์ และเรียนเพื่อให้เกิดความรักชาติ เพื่อให้เข้าใจถึงงานที่ทำ เช่น งานพัฒนาชนบท” ส่วนผู้ที่ไม่เห็นควรเรียนประวัติศาสตร์ เช่น “เป็นเรื่องอดีต แล้วชอบสอนให้เกลียด เช่น เกลียดพม่า ไม่เป็นประโยชน์” และ “ไม่เห็นมีอะไรสร้างสรรค์ มีแต่อาจารย์ที่ผู้เรียนให้ปฏิบัติทำลายชาติ”⁶

ทรรศนะต่างๆ ข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่าคนไทยคิด มองและเข้าใจประวัติศาสตร์และวิชาประวัติศาสตร์อย่างไร ทรรศนะที่ไม่ตรงกันเหล่านี้ อาจถือเป็นเรื่องธรรมดาของผู้คนในแต่ละสังคม ซึ่งไม่จำเป็นต้องมีความคิดเห็นเป็นหนึ่งเดียวในเรื่องต่างๆ เนื่องจากขึ้นอยู่กับมุมมองประสบการณ์ ทักษะคิดและข้อมูลข่าวสารที่ได้รับ ฯลฯ แต่การแสดงออกทางความคิดเห็นที่ตรงกันข้ามเช่นนี้ อย่างน้อยที่สุดย่อมแสดงให้เห็นว่าวิชาประวัติศาสตร์มีพลังสำคัญ และพลังของประวัติศาสตร์จะถูกใช้ไปอย่างไร ในแง่บวกหรือลบก็ได้ ขึ้นอยู่กับการบริหารจัดการของมนุษย์ ซึ่งมีทั้งจินตนาการสร้างสรรค์พอๆ กับพลังของการทำลายล้างควบคู่กันไป การคิดและบริหารจัดการใช้วิชาประวัติศาสตร์ไปในทางหนึ่งทางใดนั้นย่อมมีพลังทางปัญญาและแนวคิดทฤษฎีกำกับอยู่ด้วยเสมอ ทั้งหมดนี้เมื่อรวมเข้าด้วยกันแล้ว อาจ

⁵ ผู้สนใจประเด็นนี้สามารถค้นหาข้อมูล ทั้งด้านความคิดเห็นสนับสนุนและโต้แย้งจำนวนมากจากอินเทอร์เน็ต ในจำนวนนี้มีงานเขียนที่ดีหลายชิ้น เช่น ข้อเขียนของครูสายพิน แก้วงามประเสริฐ.

⁶ พลเอกหญิง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี กล่าวนำ: *ศึกษาประวัติศาสตร์ไทย ทำไม และอย่างไร* เอกสารประกอบการทรงแสดงวิชาประวัติศาสตร์ไทย (HI 4106) ภาคการศึกษาที่หนึ่ง ปีการศึกษา 2552 กองวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า, 12 พฤษภาคม 2552, 4 - 5. ในเอกสารประกอบการทรงแสดงนี้ ส่วนหนึ่งโดยเฉพาะเนื้อหาในส่วนแรกว่าด้วยศึกษาประวัติศาสตร์ทำไม ทรงเรียบเรียงจากบทความของ American Historical Association “Why Study History” by Peter N. Stearns www.Historians.org/pubs/free/whyStudyHistory.htm. ที่เน้นให้เห็นว่า การศึกษาประวัติศาสตร์มีประโยชน์หลายประการ ส่วนเนื้อหาในตอนท้ายเรื่องเรียนประวัติศาสตร์ไทยทำไมและเรียนประวัติศาสตร์ไทยอย่างไร ทรงประยุกต์จากแหล่งความรู้หลายแห่งรวมทั้งจากประสบการณ์ของพระองค์และจากอินเทอร์เน็ต.

เรียกรวมๆ ได้ว่าเป็นปรัชญาประวัติศาสตร์ ซึ่ง
จะโดยสำนักหรือไม่รู้สึกตัวหรือไม่ก็ตาม ทุก
สังคมและเราทุกคนล้วนมีปรัชญาประวัติศาสตร์
เป็นของตนเอง แม้ว่าสังคมหรือผู้นั้นอาจไม่มี
คำถามหรือข้อเขียนทางประวัติศาสตร์เลยก็ตาม

เมื่อเป็นเช่นนี้ ไม่มีข้อสงสัยว่า เราทุกคนที่
เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ล้วนมีปรัชญา แต่ผู้ที่
ไม่ใช่นักเรียนนายร้อยลูกศิษย์ หรือผู้ที่ไม่เคยอ่าน
พระราชนิพนธ์ ก็อาจเกิดคำถามขึ้นในใจว่า แล้ว
พระองค์ในฐานะนักประวัติศาสตร์หรือครู
ประวัติศาสตร์ ทรงเห็นด้วยกับฝ่ายใด แต่ก็อาจ
เดาได้ง่าย ถ้าพระองค์ทรงเห็นด้วย ก็อาจมี
คำถามตามมาอีก เป็นต้นว่า ทรงเห็นว่าการ
เรียนการสอนที่จะเป็นประโยชน์ต่อทั้งผู้เรียนสังคม
และประเทศชาติ ควรเป็นไปในทิศทางใด ฯลฯ
คำตอบนี้ก็ย่อมขึ้นกับพื้นฐานแนวคิดทางพระราช-
ปรัชญา คือมีพระราชดำริต่อวิชาประวัติศาสตร์
อย่างไร ทรงเห็นว่าประวัติศาสตร์มีประโยชน์
ในทางใด และจะทรงประยุกต์ใช้ในทางสร้างสรรค์
ได้หรือไม่ อย่างไร ฯลฯ คำถามเหล่านี้ล้วนมี
คำตอบ ถ้าเราเห็นพ้องตรงกันว่า วิชาประวัติศาสตร์
มีประโยชน์

ประโยชน์ของวิชาประวัติศาสตร์: เป็นการ ลึบสมองและทำให้ได้รับความรู้

ในฐานะที่ทรงได้รับการฝึกฝนมาโดยตรง
ทางประวัติศาสตร์ จากสำนักจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย และทรงสอนวิชาประวัติศาสตร์
หรือทรงเป็นครูประวัติศาสตร์ ณ โรงเรียนนายร้อย
พระจุลจอมเกล้ามาเกือบ 3 ทศวรรษ นับตั้งแต่

ทรงรับราชการในฐานะอาจารย์ ส่วนการศึกษา
โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าเมื่อเดือน
ธันวาคม พ.ศ. 2523 เป็นต้นมา แน่แน่นอนว่า
พระองค์มีพระราชปรัชญาประวัติศาสตร์ และ
น่าจะทรงอยู่ฝ่ายแรกมากกว่า เพราะทรงเห็นว่ามี
ประโยชน์หลายประการ ทั้งความรู้ในด้านวิธีการ
ฝึกคิดและบทเรียนสอนใจจากอดีต

อันที่จริงแล้ว พระองค์มีพระราชดำริใน
แนวทางนี้ กล่าวคือทรงเห็นประโยชน์ของวิชา
ประวัติศาสตร์มาตั้งแต่สมัยทรงเป็นนิสิต
ประวัติศาสตร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยอยู่
ก่อนแล้ว โดยทรงพระราชนิพนธ์ไว้ชัดเจนเมื่อ
ปี พ.ศ. 2520 - 2521 ความว่า “ประโยชน์อย่างหนึ่ง
ของวิชาประวัติศาสตร์ คือ ช่วยให้ผู้ศึกษาได้รู้จัก
ใช้ความคิด รู้จักหาเหตุผลจากข้อมูลต่างๆ ที่มี
อยู่ เป็นการลึบสมอง และทำให้ได้รับความรู้ อัน
เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิตและปรับตัวให้เข้า
กับสิ่งแวดล้อม”⁷

เมื่อทรงรับราชการเป็นครูประวัติศาสตร์และ
ต่อมาในฐานะผู้บริหารกองวิชาประวัติศาสตร์แล้ว
ก็ทรงจัดการบริหารการเรียนการสอนวิชา
ประวัติศาสตร์ตามแนวทางปรัชญานี้ตลอดมา ทรง
ดำเนินการตามแนวคิดเรื่องการเรียนการสอน
แบบบูรณาการ ให้นักเรียนนายร้อยเป็นศูนย์กลาง
ในการเรียนรู้ กล่าวคือ ทรงใช้ความรู้วิชา
ประวัติศาสตร์ให้เป็นประโยชน์แก่นักเรียนนายร้อย
ทั้งในเชิงการเรียนรู้วิธีการและเชิงบทเรียน
พระองค์รับสั่งไว้ว่า “การสอนนักเรียน ถือหลักอยู่
ว่า จะต้องคิดถึงผลประโยชน์ของนักเรียนเป็น
เรื่องใหญ่” คือ “ควรได้ความรู้ ประสบการณ์ ที่

⁷ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ “คำนิยม” ใน สะพาน: รวมบทความประวัติศาสตร์ เล่ม 2 จัดพิมพ์โดย แผนกประวัติศาสตร์
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521).

จะมีประโยชน์ต่อการทำงานในอนาคต มีความรู้กว้างเพื่อให้พร้อมเสมอที่จะปรับตัวได้เร็วในกระแสของความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก⁸ และล่าสุดเมื่อพระองค์ทรงสอนวิชาประวัติศาสตร์ไทย ปี พ.ศ. 2552 ก็ทรงเน้นย้ำแนวพระราชดำรินี้เช่นเดิม โดยทรงเสริมเพิ่มเติมอย่างมีน้ำหนักจากข้อเขียนของนักประวัติศาสตร์อเมริกัน (Peter N. Stearns) อีกด้วย⁹

ถ้าเราเห็นพ้องกันว่า วิชาประวัติศาสตร์มีประโยชน์ โดยเฉพาะในแง่ที่ว่า “เป็นการลับสมองและทำให้ได้รับความรู้” ก็เชื่อได้แน่ๆ เราจะมีทางได้ประโยชน์นั้นจากพระราชนิพนธ์จำนวนมากหลายหลายด้าน เพราะตลอดระยะเวลาที่พระองค์ทรงงานวิชาชีพครูอย่างสมบูรณ์ ตั้งแต่เดือนธันวาคม พ.ศ. 2523 และต่อมาทรงดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการกองวิชาประวัติศาสตร์ จนถึงปัจจุบันนั้น พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือจำนวนมาก ทั้งร้อยแก้วร้อยกรอง ตั้งแต่วรรณกรรมสำหรับเด็ก งานแปลวรรณกรรม และงานด้านวิชาการ กึ่งวิชาการ ทั้งสารคดีท่องเที่ยว

เที่ยว ตำราเรียน บทความวิชาการ งานวิจัย และเอกสารประกอบการทรงสอนนักเรียนนายร้อย¹⁰

ปฏิเสธไม่ได้ว่า พระราชนิพนธ์เหล่านี้เป็นแหล่งข้อมูลที่มีค่า และในขณะเดียวกันก็เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ดีที่สุดแหล่งหนึ่งของนักเรียนประวัติศาสตร์และของผู้สนใจใฝ่รู้ทั่วไป คือเป็นคลังแห่งข้อมูล ความรู้และจินตนาการสำหรับสร้างสรรค์ และเป็นองค์ความรู้ที่ไม่พ้นสมัย คงคู่มากับกาลเวลา นับเป็นสมบัติอันมีค่าทางภูมิปัญญา และได้รับการนำไปใช้ศึกษาอ้างอิงจากผู้รู้ศาสตร์แขนงต่างๆ อย่างกว้างขวางและต่อเนื่องเรื่อยมา ดังจะเห็นได้ว่า พระราชนิพนธ์ต่างๆ ได้รับการศึกษาและกล่าวถึงในฐานะแหล่งความรู้และสะท้อนพระราชดำริ พระอัจฉริยภาพและพระปรีชาสามารถของพระองค์หลากหลายสาขาวิชา เช่น การศึกษา วรรณศิลป์ มานุษยวิทยา วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ภูมิศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี การเกษตรและชีววิทยา อาหารและโภชนาการ¹¹

⁸ ดู พลโทหญิง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระราชทานสัมภาษณ์ในฐานะทรงเป็น “ครูประวัติศาสตร์” ณ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ใน เพราะขอบฟ้ากว้าง รวมบทความจากคู่มือทัศนศึกษาของวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า (กรุงเทพฯ: บมจ. อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง, 2538), 28 และ 33.

⁹ พลเอกหญิง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี กล่าวนำ: *ศึกษาประวัติศาสตร์ไทย ทำไม และอย่างไร* เอกสารประกอบการทรงสอนวิชาประวัติศาสตร์ไทย (HI 4106), 12 พฤษภาคม 2552, 1 - 4.

¹⁰ พระราชนิพนธ์และเอกสารประกอบการทรงสอนวิชาประวัติศาสตร์ของพลกระหม่อมอาจารย์ ณ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า มีเป็นจำนวนมาก ผู้สนใจสามารถค้นคว้าหัวข้อที่ทรงสอนได้จาก website ของกองวิชาฯ ที่ http://www.crma.ac.th/histdept/tul_kra_mom/hrh_works.htm.

¹¹ ดู สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เจ้าฟ้านักการศึกษา, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์จัดพิมพ์เพื่อเฉลิมพระเกียรติเนื่องในมหามงคลสมัยที่ทรงเจริญพระชนมายุครบ ๓ รอบ และในโอกาสทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, 2534). และ เทพรัตนเมธี สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี นักวิจัยดีเด่นแห่งชาติ. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ จัดพิมพ์เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เนื่องในโอกาสที่สภานักวิจัยแห่งชาติทูลเกล้าฯ ถวายรางวัล “นักวิจัยดีเด่นแห่งชาติ” (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2549).

อย่างไรก็ตามยังไม่มีการศึกษาพระราชนิพนธ์ในเชิงปรัชญาประวัติศาสตร์โดยตรง หรือสะท้อนพระราชดำริและพระอัจฉริยภาพของพระองค์ในฐานะเมธีแห่งปรัชญาประวัติศาสตร์อย่างเป็นระบบ¹² จึงเป็นที่มาของการวิจัยนี้ เพื่อเติมแต่งส่วนที่ยังขาดหายไป และเพื่อให้พระองค์ทรงเป็นไอดอลสำหรับทุกคน คือ การเป็นคนมีมุมมองกว้างและเข้าใจสรรพสิ่งเชิงสร้างสรรค์ ที่เป็นผลมาจากการประยุกต์ใช้ความรู้วิชาประวัติศาสตร์อย่างชาญฉลาด แต่การค้นหาค้นหาส่วนที่ยังขาดหายไปและเพื่อให้พระองค์ทรงเป็นต้นแบบที่เป็นแบบอย่างสำหรับทุกคนนั้น มิใช่เพียงการเขียนพรรณนาสรรเสริญเยินยอตามธรรมเนียมไทยจำเป็นต้องศึกษาค้นคว้าอย่างจริงจังตามแบบสมัยใหม่ของตะวันตก เช่นเดียวกับการวิจัยของศาสตร์แขนงอื่นๆ คือ มีวิธีการและข้อกำหนดต่างๆ รวมไปถึงการจำกัดขอบเขตการศึกษา ซึ่งต้องบ่งบอกกรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์ของการวิจัยไว้ก่อน

จุดมุ่งหมายและกรอบของการวิจัย

งานวิจัยนี้ต้องการศึกษาพระราชนิพนธ์ในเชิงปรัชญาประวัติศาสตร์ และถือได้ว่าเป็นงานวิจัยบุกเบิกเกี่ยวกับการวิเคราะห์ปรัชญาประวัติศาสตร์ในพระราชนิพนธ์ของพระองค์ จึงมีทั้งข้อดีและเสีย หรือมีจุดแข็งและจุดอ่อนไปในตัว เพราะขึ้นชื่อว่าเป็นงานบุกเบิกก็แปลความได้

ว่า เพื่อก่อกำเนิด จึงอาจไม่ต่างไปจากชีวิตวัยเด็ก คือ การลองถูกลองผิด แต่ก็มีข้อดีอยู่มากเช่นกัน และอาจเป็นจุดแข็งของงานนี้ได้ ถ้าหากผู้มาทีหลังแลเห็นว่าเป็นแนวทางที่จะสามารถร่วมทางเดินด้วยกันได้ แต่หากผู้มาใหม่จะคิดได้แย้ง ก็ยังมีข้อดีและจุดแข็งอยู่ดีเช่นกัน ในแง่ที่ว่า งานวิจัยนี้จะทนทานต่อการท้าทายนั้นได้หรือไม่ อย่างไร แต่ไม่ว่าในกรณีใดจะเกิดขึ้นก็ตาม ย่อมเป็นนิมิตหมายที่ดีต่อการเรียนรู้สิ่งที่มีคุณค่าในพระราชนิพนธ์ เพราะการเรียนรู้จากหลายช่องทางและหลากหลายมุมมอง จะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจขึ้นอย่างมหาศาล ซึ่งก็เท่ากับเป็นการเติมพลังชีวิตให้แก่พระราชนิพนธ์ในเชิงปรัชญาประวัติศาสตร์ และจะทำให้พระราชปรัชญาประวัติศาสตร์มีชีวิตโลดแล่นอยู่ตลอดไปในโลกวิชาการและกระแสโลกกว้างที่ไม่เคยหยุดนิ่ง

พระราชนิพนธ์มีจำนวนมากมาย แน่นนอนว่าพระราชปรัชญาประวัติศาสตร์ย่อมมีมากมายเช่นกัน อีกทั้งกว้างขวางและลึกซึ้งเป็นเงาตามตัวไปด้วย จึงอาจมีหลายส่วนหลายประเด็นทั้งในแนวกว้างและลึก ที่ผู้วิจัยอาจยังไม่สามารถเข้าถึงได้อย่างครบถ้วนทุกกระบวนการ ในที่นี้จึงขอเลือกเพียงพระราชนิพนธ์ด้านประวัติศาสตร์ทั้งฉบับทางการและไม่เป็นทางการ และอาศัยกรอบแนวคิดของปรัชญาประวัติศาสตร์จากตะวันตกเป็นหลักหรือแนวทางในการพิจารณาพระราชนิพนธ์ในส่วนที่ได้กล่าวไว้แล้ว ซึ่งอาจเรียกรวมๆ ได้ว่าเป็น “ประวัติศาสตร์โลกฉบับไม่เป็นทางการ”

¹² จากการที่ได้สำรวจในเชิงประวัติศาสตร์นิพนธ์ มีเพียงบทความที่ผู้วิจัยได้เคยเสนอมาแล้วตั้งแต่ ปี 2538 - 2539, ดู สรศักดิ์งามขจรกุลกิจ, “พระราชปรัชญาประวัติศาสตร์ของพลโทหญิง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี” เพราะขอบฟ้ากว้าง: รวมบทความจากคู่มือทัศนศึกษาของประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง, 2538), 36 - 45. และต่อมาได้รับการตีพิมพ์ใน *ศิลปวัฒนธรรม* ปีที่ 17 ฉบับที่ 6 เม.ย. 2539, 188 - 197.

ในความหมายเป็นฉบับ “ประวัติศาสตร์ทางเลือก” (Alternate history or alternative history)¹³ ก็คงจะไม่ผิดจากข้อเท็จจริงนัก เพราะทรงนำเสนอจากมุมมองใหม่ทั้งในเชิงรูปแบบและเนื้อหาที่ต่างไปจากกระแสหลัก คือมิใช่เรื่องสงครามเท่านั้น แต่ยังรวมถึงสังคมและวัฒนธรรมด้วย

แม้ว่าพระองค์ทรงบันทึกเรื่องเล่าและบทเรียนจากชนชาติต่างๆ เกือบทั่วโลก ซึ่งมักเต็มไปด้วยเรื่องสงคราม แต่ก็ทรงให้ความหมายใหม่ อันแตกต่างไปจากประวัติศาสตร์กระแสหลัก ที่เราเคยรับรู้และถ่ายทอดกันเรื่อยมา ดังตัวอย่างเช่น กรณีความสัมพันธ์ไทยกับพม่า นั้น แทนที่จะเน้นแต่เรื่องการรบและสงครามในอดีต สร้างความรู้สึกเป็นศัตรูต่อกันอยู่เสมอ กลับทรงเปลี่ยนจาก “ไทยรบพม่า” มาเป็น “ไทยเที่ยวพม่า” แปรเปลี่ยนความรู้สึกเก่าและสร้างความรู้สึกละมุนต่อกันได้ เพียงถ้าเราเปลี่ยนมุมมองมาเป็น “ร่วมมือกันเพื่อให้เกิดสันติสุข ความเจริญรุ่งเรืองของทั้งสองประเทศและทั้งภูมิภาค เรื่องสงครามในอดีตก็พึงระลึกไว้เพียงเพื่อให้ชนรุ่นหลังได้สำนึกตระหนักถึงความยากลำบากของบรรพบุรุษที่ได้ดำรงรักษาแผ่นดินไว้เป็นที่อยู่อาศัยของเราจนทุกวันนี้เท่านั้น”¹⁴

ฉะนั้นเมื่อประวัติศาสตร์โลกฉบับไม่เป็นการอยู่ในมือเราแล้ว ที่เหลือต่อไปก็เป็น

หน้าที่ของเรา คือ จะทำความเข้าใจ สานต่อและรังสรรค์สิ่งที่ตั้งมาจากเรื่องเล่าและบทเรียนมากมาย และหลากหลายนั้นได้อย่างไร ก่อนที่จะก้าวไปสู่จุดนั้น เราควรจะต้องเริ่มจากการทำความเข้าใจแนวคิดและทฤษฎีทางปรัชญาประวัติศาสตร์ในวงกว้างเสียก่อน เพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดในการทำทำความเข้าใจพระราชปรัชญาประวัติศาสตร์ ทั้งส่วนที่พระองค์ทรงได้รับอิทธิพลจากตะวันตก และส่วนที่ทรงพัฒนาขึ้นจากฐานความรู้เดิมที่ทรงซึมซับจากจารีตของไทย ประสบการณ์จากโลกกว้างและจินตนาการสร้างสรรค์อันเป็นลักษณะเฉพาะของพระองค์

ปรัชญาประวัติศาสตร์: การศึกษาและสำนึกคิด

ปรัชญาประวัติศาสตร์ซึ่งแตกต่างไปจากประวัติศาสตร์ปรัชญา คือวิชาอะไร ศึกษาเรื่องอะไร ยากไหม มีแนวการศึกษาอย่างไร และมีสำนึกคิดแบบไหนบ้าง ? เป็นคำถามและคำตอบที่ผู้เริ่มต้นเรียนในเรื่องนี้ ควรจะรู้จักและทำความเข้าใจกันเสียก่อน คำว่า “ปรัชญาประวัติศาสตร์” แปลมาจากคำภาษาอังกฤษว่า Philosophy of History¹⁵ โดยทั่วไปหมายถึง ความคิดเห็นหรือปรัชญาของนักปราชญ์เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ส่วนใหญ่มุ่งหมายที่จะอธิบายถึงลักษณะและ

¹³ ผู้สนใจความหมายและตัวอย่างของ Alternate history or alternative history ดูได้จาก http://en.wikipedia.org/wiki/Alternate_history และ <http://www.alternatehistory.com/> และ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ รศ.ดร.สุนทร ชูตินธรรานนท์ ที่ได้กล่าวถึงประเด็นนี้ ซึ่งทำให้ผู้วิจัยนำมาเชื่อมโยงกับเรื่องที่กำลังเขียนอยู่ คือ ประวัติศาสตร์ทางเลือก ในฐานะที่จะมีส่วนช่วยให้เกิดการเรียนรู้เพื่อนบ้านในมิติสันติภาพ ในระหว่างที่บรรยายหัวข้อเรื่อง ประวัติศาสตร์นิพนธ์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (HI 4105): ความหลากหลายสู่ประชาคมอาเซียน ณ กองวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า เมื่อวันที่ 24 กันยายน 2552.

¹⁴ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ไทยเที่ยวพม่า. (กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์การพิมพ์, 2529), คำนำ.

¹⁵ ถ้าสนใจความหมายและขอบเขตการศึกษาของ Philosophy of history สามารถดูได้จากคำอธิบายสังเขปได้จาก wikipedia http://en.wikipedia.org/wiki/Philosophy_of_history และ ดู Lemon, M.C., Philosophy of history: a guide for students. (New York: Routledge, 2003)

ความสำคัญของประวัติศาสตร์ ตลอดจนวิธีการวิเคราะห์ การตั้งข้อสมมุติฐาน การประเมินค่า ความสำคัญของกระบวนการทางประวัติศาสตร์ เพื่อให้ความพยายามในการแสวงหาความหมาย และคุณค่าของชีวิตมนุษย์เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

นัยนี้ การคิดเชิงปรัชญาเป็นทั้งหลักและเครื่องมือในการทำความเข้าใจ ปรากฏการณ์ และกระบวนการทางประวัติศาสตร์ อย่างไรก็ตาม ความคิดเห็นของนักปราชญ์แต่ละท่านต่างก็มีทรรศนะที่แตกต่างกัน ทั้งในด้านหลักการสำคัญ และรายละเอียด ทำให้ปรัชญาประวัติศาสตร์แตกออกเป็น 2 แขนงใหญ่ๆ ด้วยกัน คือ ปรัชญาประวัติศาสตร์ทฤษฎี (Speculative Philosophy of History) และปรัชญาประวัติศาสตร์วิเคราะห์ (Analytical Philosophy of History)¹⁶

ปรัชญาประวัติศาสตร์ทฤษฎี มุ่งศึกษาและสร้างทฤษฎีประวัติศาสตร์ กล่าวคือ มุ่งศึกษาความหมายหรือความสำคัญของเหตุการณ์ หรือลักษณะทั่วไปของกระบวนการทางประวัติศาสตร์ (Historical process) ดังจะเห็นได้ว่า ปรัชญาประวัติศาสตร์แขนงนี้มีความมุ่งหมายที่จะค้นหาแบบแผนหรือระบบของวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ลักษณะของการเปลี่ยนแปลง ตลอดจนคุณค่า จุดมุ่งหมาย และความหมายของประวัติศาสตร์ ส่วนปรัชญาประวัติศาสตร์วิเคราะห์เป็นปรัชญาที่มุ่งวิเคราะห์การเขียนประวัติศาสตร์ในด้านเหตุผล ทศนคติและรากฐานความรู้ของนักประวัติศาสตร์ คุณลักษณะเฉพาะและความหมายในวิชาประวัติศาสตร์

ฉะนั้นคำว่า “ปรัชญาประวัติศาสตร์” จึงอาจมีความหมายสองประการ คือ ประการที่หนึ่งหมายถึง “ความพยายามที่จะอธิบาย หรือตีความกระบวนการทางประวัติศาสตร์ทั้งหมด” หรือประการที่สองหมายถึง “ลักษณะพื้นฐานของประวัติศาสตร์ในแง่ที่ว่าป็นวิชาหนึ่งของความรู้มนุษย์” ดังนั้นในความหมายแรกของปรัชญาประวัติศาสตร์ จะมีความหมายที่กว้างขวางมาก กล่าวคือ เป็นปรัชญาที่ต้องการเสาะแสวงหาสาเหตุหรือต้นเหตุของกระบวนการทางประวัติศาสตร์ทั้งหมดว่า เกิดขึ้นมาได้อย่างไร และจะเดินไปถึงจุดไหน นักปรัชญาประวัติศาสตร์ต่างต้องอธิบายกระบวนการทางประวัติศาสตร์ “ทั้งหมด” ส่วนความหมายที่สองนั้นเป็นการจำกัดวงลงมาให้แคบเฉพาะการเรียนการศึกษาวิชาประวัติศาสตร์มากกว่า¹⁷

พระองค์มีพระราชปรัชญาประวัติศาสตร์ที่จำกัดวงแคบลงมา เฉพาะการเรียนการศึกษาวิชาประวัติศาสตร์มากกว่าประวัติศาสตร์ทั้งหมด หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า พระราชปรัชญาประวัติศาสตร์อยู่ในแขนงปรัชญาประวัติศาสตร์วิเคราะห์ ดังจะเห็นต่อไปว่า พระราชปรัชญาของพระองค์ทรงมุ่งการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาคน สังคม ประเทศและมนุษยชาติ โดยพื้นฐานแล้ว พระองค์ทรงเชื่อว่า มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่มีเหตุผล มีความรู้ มีความสัมพันธ์ต่อผู้อื่นบนรากฐานของความรัก ความเคารพซึ่งกันและกัน นั่นก็ย่อมหมายความว่า การเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ควรจะมุ่งไปใน

¹⁶ ดู สืบแสง พรหมบุญ “ปรัชญาประวัติศาสตร์” ใน *ปรัชญาประวัติศาสตร์* ขาววิทย์ เกษตรศิริ และ สุชาติ สวัสดิ์ศรี (บก.) กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2527), 76 - 82. และ ดู Lemon, M.C., *Philosophy of history: a guide for students*, parts I and II.

¹⁷ ขาววิทย์ เกษตรศิริ และสุชาติ สวัสดิ์ศรี (บก.), “คำนำ” ใน *ปรัชญาประวัติศาสตร์*, 2527, ไม่มีเลขหน้า.

ทิศทางการพัฒนาความรู้ ทั้งในเชิงวิธีการและเนื้อหาเชิงบทเรียนแก่นมนุษยชาติ โดยเฉพาะด้านการใช้เหตุผลและการสร้างความสัมพันธ์ที่ออกมาจากความรักและเคารพกันและกันของมนุษย์

ตามนัยนี้ พระราชปรีชาญาณประวัติศาสตร์จึงไม่ได้สะท้อนออกในเชิงการสร้างทฤษฎีเพื่อแสดงให้เห็นว่า การพัฒนาทางประวัติศาสตร์นั้นๆ จะหยุดลงเมื่อไร หรือที่จุดใด เพราะไม่มีเป้าหมายที่กำหนดแล้วในประวัติศาสตร์ แต่จะทรงอธิบายว่าเป็นหน้าที่ของมนุษย์แต่ละคน ที่ควรจะก้าวเดินมุ่งไปถึงการพัฒนานั้น เพื่อให้บรรลุถึงมิตรภาพ ภราดรภาพและสันติภาพอย่างแท้จริง โดยทรงมีพระราชดำริว่า ความสำเร็จของมนุษยชาติย่อมขึ้นอยู่กับความรับผิดชอบของมนุษย์แต่ละคน และความสำเร็จของการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ก็ย่อมขึ้นอยู่กับการใช้ประโยชน์จากความรู้ทั้งในเชิงวิธีการและเนื้อหาเชิงคุณค่าเป็นบทเรียนในการพัฒนาคน สังคม ประเทศและมนุษยชาติ เพราะสำหรับพระองค์แล้ว “ประวัติศาสตร์มิได้ขึ้นกับข้อมูลที่รวบรวมไว้เพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นกับการตีความประเมินค่าของข้อมูลในแง่มุมใหม่ๆ (ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำได้อยู่เสมอ) รวมทั้งยังเป็นการคาดคะเนแนวโน้มในอนาคตด้วย”¹⁸

ฉะนั้นเพื่อบรรลุเป้าหมายนั้น พระองค์ทรงเน้นเสมอว่า “ไม่ว่าจะเรียนเรื่องอะไรจะไม่มีประโยชน์ ถ้าไม่สนใจเรื่องนั้น”¹⁹ การทำให้วิชาประวัติศาสตร์เป็นเรื่องไม่น่าเบื่อหรือเป็นที่สนใจของผู้เรียน จึงถือเป็นด้านแรกที่สำคัญ ทรงเริ่มจากประเด็นทำให้ประวัติศาสตร์อยู่ใกล้ตัวและมีประโยชน์ในแง่ใช้สอยได้ “ประวัติศาสตร์ คือศาสตร์ที่ว่าด้วยความ เป็นมา ไม่จำเป็นจะต้องเป็นเรื่องอดีตที่ห่างไกลอย่างเดียว ความ เป็นมา ทุกๆ นาที ที่เปลี่ยนแปลงไปก็คือว่าเป็นประวัติศาสตร์”²⁰ และการสอนวิชาประวัติศาสตร์ก็มิใช่มีแต่เรื่องโบราณและหรือการเล่าเรื่องราวในอดีตเท่านั้น แต่ต้องคำนึงถึงประโยชน์ที่ผู้เรียนจะได้รับ ทั้งการเรียนรู้วิธีการฝึกคิดวิเคราะห์อย่างมีวิจารณ์ญาณ และสร้างสรรค์สิ่งใหม่จากเรื่องราวในประวัติศาสตร์ มีพระราชดำริว่า “การสอนแต่เรื่องโบราณ อาจเป็นประโยชน์แก่นักเรียนน้อยเกินไป”²¹ และการสอนให้เป็นประโยชน์ต่อนักเรียนนั้น คือ “การพัฒนาลักษณะนิสัยทางประวัติศาสตร์ จะต้องรู้จักตั้งคำถาม ต้องรู้จักใช้ข้อมูลไม่ว่าจะเป็นข้อมูลระดับท้องถิ่น ระดับชาติ หรือระดับโลก” และก่อให้เกิดความคิดใหม่ๆ “เรื่องราวในประวัติศาสตร์ จะช่วยให้มีการคิดนวัตกรรมใหม่ๆ ไม่ใช่แต่เล่าเรื่องเก่า”²²

¹⁸ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ “คำนิยม” ใน สะพาน: รามบทความประวัติศาสตร์ เล่ม 2 จัดพิมพ์โดย แผนกประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521)

¹⁹ พลเอกหญิง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ถิ่นเกล้าฯ ถิ่นนครราชสีมา กล่าวนำ: ศึกษาประวัติศาสตร์ไทย ทำไม และอย่างไร เอกสารประกอบการทรงแสดงวิชาประวัติศาสตร์ไทย (HI 4106) ภาคการศึกษาที่ 1 ประจำปีการศึกษา 2552 12 พฤษภาคม 2552 กองวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า หน้า 4.

²⁰ พลโทหญิง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระราชทานสัมภาษณ์ในฐานะทรงเป็น “ครูประวัติศาสตร์” ณ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ใน เพราะขอบฟ้ากว้าง รวบรวมความจากคู่มือทัศนศึกษากองวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า (กรุงเทพฯ: บมจ. อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง, 2538), 29.

²¹ เพิ่งอ้าง

²² พลเอกหญิง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ถิ่นเกล้าฯ ถิ่นนครราชสีมา กล่าวนำ: ศึกษาประวัติศาสตร์ไทย ทำไม และอย่างไร เอกสารประกอบการทรงแสดงวิชาประวัติศาสตร์ไทย (HI 4106) ภาคการศึกษาที่ 1 ประจำปีการศึกษา 2552 12 พฤษภาคม 2552 กองวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า หน้า 4.

การเล่าเรื่องเก่าจะเล่าอย่างไร เป็นประเด็นที่ทำให้นักประวัติศาสตร์แขนงปรัชญาประวัติศาสตร์วิเคราะห์ตลอดมา โดยเฉพาะเรื่องการพัฒนาด้านวิธีการ การตีความและเป็นที่ถกเถียงกันมากกว่า เจตจำนงของประวัติศาสตร์ควรเป็นอย่างไร นอกจากจะมุ่งเสนอ “ความจริง” แล้ว ควรจะเน้นในเรื่อง “คุณค่า” หรือไม่²³ แต่การถกเถียงประเด็นเหล่านี้ก็ถูกท้าทายอย่างรุนแรงจากสำนักคิดใหม่ๆ เช่นกัน โดยเฉพาะอิทธิพลของแนวคิดที่เรียกกันว่า “หลังสมัยใหม่” ซึ่งแม้ยังไม่เป็นที่ตกลงร่วมกันมากนักว่า คืออะไร แต่กำลังมาแรงและทรงอิทธิพลที่สุดในสมัยปัจจุบัน

ปฏิเสธไม่ได้ว่า ในสองสามทศวรรษที่ผ่านมา แนวคิดหลังสมัยใหม่มีอิทธิพลต่อวงวิชาการอย่างกว้างขวาง ในแทบทุกสาขาวิชาด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ซึ่งย่อมมีผลต่อความรู้ แนวคิดปรัชญาและทฤษฎีของสาขานั้นๆ²⁴ กล่าวเฉพาะวิชาประวัติศาสตร์ ปรัชญาและทฤษฎีทางประวัติศาสตร์แบบหลังสมัยใหม่มีผลต่อปรัชญาและวิธีการทางประวัติศาสตร์หลายประการ เช่น คำถามต่อความรู้ ความจริง หลักฐาน การตีความและการเมืองของความรู้ทางประวัติศาสตร์ ซึ่งเราจะชอบหรือไม่ชอบก็ตาม แต่ประเด็นเหล่านี้ล้วนก่อให้เกิดความหมายใหม่ต่อวิชาประวัติศาสตร์

แนวคิดหลังสมัยใหม่ที่ก่อความหมายใหม่ให้กับวิชาประวัติศาสตร์ ก็คือ ความคิดเห็นที่เสนอว่า ความรู้ประวัติศาสตร์เป็นวาทกรรม (Discourses) ซึ่งเป็นชุดหรือแบบแผนของภาษาและถ้อยคำ อันก่อให้เกิดความหมายและทำให้เราเชื่อว่าเป็นความจริงในอดีต ความรู้นี้มีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อของเราทุกเมื่อเชื่อวัน ทรรศนะเช่นนี้ก่อให้เกิดการพิจารณาใหม่เกี่ยวกับสัจจะ ความจริง ข้อเท็จจริงและหลักฐานทางประวัติศาสตร์²⁵ จึงทำให้ข้อถกเถียงทางประวัติศาสตร์เปลี่ยนไปจากเดิมอย่างมาก ชนิดพลิกฝ่ามือทีเดียว คือไม่ยึดติดกับสัจจะหนึ่งเดียว แต่จะยอมรับการมีความหลากหลายของมุมมองเข้ามาแทนที่ แต่ประโยชน์ของวิชาประวัติศาสตร์ทั้งด้านวิธีการและบทเรียน ยังคงมีความสำคัญและคงพล้งต่อไปในฐานะการฝึกคิดวิเคราะห์อย่างมีวิจารณ์ญาณ เพื่อความเข้าใจอย่างถ่องแท้และการเสนอบทเรียนจากมุมมองที่ไม่ค่อยใช้กันนัก เพราะหลักการสำคัญที่หลังสมัยใหม่นำเสนอและเป็นประโยชน์แก่เราก็คือ การรู้เท่าทันโลกและเท่าทันวิธีการของตนเอง

การรู้เท่าทันโลกและเท่าทันตนเอง โดยไม่ยึดติดและยอมรับความหลากหลายนั้น นับเป็นทั้งวิธีการและบทเรียนที่แนวคิดหลังสมัยใหม่มอบ

²³ ดู สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, “พระราชปรัชญาประวัติศาสตร์...” ใน *เพราะชอบฟ้ากว้าง*, 2538, 37 - 45.

²⁴ ผู้สนใจแนวคิดโพสโมเดิร์นหรือหลังสมัยใหม่ในภาษาไทย มีงานเขียนที่ดีจากนักวิชาการหลายท่าน เช่น ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร ชูศักดิ์ ภัทธกุลวนิชย์ นพพร ประชากุล ธนศ วังศยานาวา ธงชัย วินิจจะกุล และสมเกียรติ ตั้งโน แห่งมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน และงานแปลของไชยันต์ รัชชกุลที่ได้กล่าวมาแล้วในเชิงอรรถที่ 2.

²⁵ ข้อเขียนส่วนนี้ได้รับอันสงสัจจากงานของ ดร.ธงชัย วินิจจะกุล แต่ก็ไม่ได้นำมาทุกประเด็นที่ Postmodern เสนอไว้ หรือที่ ดร.ธงชัยเข้าใจและนำมากล่าวไว้ เป็นเพียงเลือกรับบางส่วนที่คิดว่าน่าจะช่วยให้เข้าใจพระราชปรัชญาประวัติศาสตร์ดีขึ้น ผู้สนใจควรอ่านรายละเอียดทั้งจากบทความของไทยและฝรั่งที่ ดร.ธงชัย แนะนำไว้ ดู ธงชัย วินิจจะกุล “การศึกษาประวัติศาสตร์แบบ Postmodern” ใน *ลิ้มโคตรแห่งฟ้า ก็เผาแผ่นดิน รวบรวมความเนื่องในวาระครบรอบ 60 ปี ชาญวิทย์ เกษตรศิริ กาญจน์ ละอองศรี และ ธนศ อาภรณ์สุวรรณ บรรณาธิการ* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2544), 351 - 387. นอกจากนี้ควรอ่านงานอาร์โนลด์เพิ่มเติมก็จะยิ่งเข้าใจดีขึ้น ดู จอห์น เอช อาร์โนลด์ (เขียน) ไชยันต์ รัชชกุล (แปล) *ประวัติศาสตร์ของประวัติศาสตร์*.

ให้แก่เรา และเป็นปรัชญาประวัติศาสตร์ที่ถือว่า ทรงอิทธิพลมากที่สุดในยุคปัจจุบัน นักวิชาการรุ่นใหม่หรือรุ่นเก่าแต่ยังติดตามแนวคิดใหม่ๆ ย่อมได้รับอิทธิพลทางความคิดของหลังสมัยใหม่มาโดยตรงหรือโดยอ้อม พระองค์ในฐานะครูประวัติศาสตร์อาชีพก็เช่นกัน แต่พระองค์ทรงใช้วิธีการเรียนรู้แบบวัฒนธรรมไทยในการตอบรับ คือทรงนำมาประยุกต์มากกว่าการวิพากษ์แบบวัฒนธรรมตะวันตก ดังเช่น การทรงรับสั่งถึงการมองต่างมุมมานานแล้ว²⁶ และทรงนำมาปรับให้เข้ากับวาทกรรมหรือ Discourse ซึ่งทรงกล่าวถึงบ่อยครั้งในระยะหลัง²⁷ และทรงสอนสังคมและวัฒนธรรมไทยในกระแสความหลากหลายเช่นกัน²⁸

ในฐานะนักประวัติศาสตร์หรือครูประวัติศาสตร์ พระองค์ทรงได้รับอิทธิพลทางความคิดจากปราชญ์เมธีคนสำคัญๆ ของแขนงปรัชญาประวัติศาสตร์วิเคราะห์ ทั้งจากแนวคิดแบบสมัยใหม่ (Modern) และหลังสมัยใหม่อยู่บ้างไม่มากนักน้อย แต่ในขณะเดียวกันก็มีพระราชดำริและ

ปรัชญาเป็นของพระองค์เอง ที่ทรงพัฒนาขึ้นมาจากมรดกจารีตของไทย การเรียนการศึกษาแบบใหม่ ประสบการณ์โลกกว้างและจินตนาการสร้างสรรค์อย่างอิสระเสรี ทำให้พระราชปรัชญาประวัติศาสตร์มีทั้งลักษณะ “สากล” และลักษณะ “เฉพาะ” เป็นแบบฉบับของพระองค์เอง

พระราชปรัชญาประวัติศาสตร์: ลักษณะสากลและเฉพาะ

โดยทั่วไปแล้ว กล่าวได้ว่าพระราชปรัชญาประวัติศาสตร์ของพระองค์มีลักษณะ “สากล” คือเป็นแนวพระราชดำริในประเด็นต่างๆ เกี่ยวกับลักษณะพื้นฐานของประวัติศาสตร์ในแง่ที่ว่า เป็นวิชาหนึ่งด้านความรู้ของมนุษยชาติ ซึ่งเป็นวิชาการที่พัฒนาขึ้นในสังคมตะวันตกและได้เผยแพร่เข้ามามีอิทธิพลในสังคมไทยสมัยใหม่ แต่เมื่อพิจารณาลึกลงไปในรายละเอียดแล้ว จะพบว่าพระราชปรัชญาประวัติศาสตร์มีลักษณะ “เฉพาะ” ที่เป็นแบบฉบับของพระองค์เองด้วย โดยทรงพัฒนาขึ้นจากประสบการณ์ของพระองค์ในการ

²⁶ เช่น มีพระราชดำริเกี่ยวกับการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ความตอนหนึ่งว่า “นอกจากให้อาจารย์ประจำสอนแล้ว ยังได้เชิญวิทยากรจากภายนอกมาบรรยายด้วย ไม่ใช่เราชี้แจงสอน แต่ว่าปัจจุบันนี้วิชาการแตกแขนงออกไปกว้างขวาง มีความรู้บางอย่างที่พวกเราไม่เชี่ยวชาญนักจึงต้องหาผู้เชี่ยวชาญเฉพาะเรื่องมาพูดให้ฟังประการที่สองนักเรียนควรมีโอกาสรู้จักบุคคลต่างๆ กว้างขวางขึ้น ฟังความคิดเห็นต่างๆ กัน เพื่อให้ทราบว่าในหัวข้อหรือประเด็นเดียวกัน อาจจะมีคำตอบได้หลายอย่าง การมองปัญหาทำได้หลายมุม คนที่มาพูดอาจมีทรรศนะที่ต่างกันได้” ใน พระราชขอบฟ้ากว้าง, 2538, 29.

²⁷ ประเด็นเหล่านี้ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ในเอกสารประกอบการทรงสอนและรับสั่งกับนักเรียนนายร้อยโดยตรงเสมอเวลาทรงสอนวิชาประวัติศาสตร์ทั้งวิชาบังคับและเลือกเสรี ผู้สนใจอาจดูเอกสารดังกล่าวหรือขอฟังเทปบันทึกทรงบรรยายการเรียนการสอนได้จากกองวิชาประวัติศาสตร์ อันที่จริงแล้วก่อนที่แนวคิดหลังสมัยใหม่จะเข้ามามีอิทธิพลในแวดวงประวัติศาสตร์ไทยนั้น พระองค์ทรงมีพระราชดำริพื้นฐานรองรับแนวคิดของหลังสมัยใหม่ในการมองว่า ความรู้ประวัติศาสตร์เป็นวาทกรรม (Discourses) อยู่ก่อนแล้ว ดังจะเห็นได้ว่า ทรงเห็นว่าความรู้ประวัติศาสตร์ไม่ตายตัวและสามารถตีความใหม่เสมอ ตั้งแต่สมัยทรงเป็นนิสิตแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแล้ว ดังความที่ทรงสะท้อนไว้ว่า “ประวัติศาสตร์มิได้ขึ้นกับข้อมูลที่รวบรวมไว้เพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นกับการตีความ ประเมินค่าของข้อมูลในแง่มุมใหม่ๆ (ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำได้อยู่เสมอ)” สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ “คำนิยม” ใน สะพาน, 2521, คำนิยม.

²⁸ พลเอกหญิง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สังคมและวัฒนธรรมไทย: ความหลากหลาย เอกสารประกอบการทรงสอนวิชาประวัติศาสตร์ไทย (HI 4106), 12 พฤษภาคม 2552, 2.

เรียนรู้โลกกว้าง และการประยุกต์กลั่นกรอง อิทธิพลทางความคิดของโลกตะวันตกให้เข้ากับ พื้นฐานปรัชญาความคิดเดิมตามที่ทรงได้รับการหล่อหลอมมาในสังคมไทย

ในสังคมไทย เรามักเห็นการประยุกต์ความรู้มากกว่าการวิพากษ์ความรู้ นั้น ทั้งในเชิงแนวคิด และทฤษฎี ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการวิพากษ์ความรู้ ทั้งความรู้ที่มาจากต่างประเทศและภายในของ เราเอง ไม่ใช่ส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมการเรียนรู้ ของไทยนั่นเอง ฉะนั้นการเรียนรู้และการ ประยุกต์สิ่งภายนอก โดยการกลั่นกรองจากฐาน ปรัชญาความรู้เดิมที่เรามีอยู่นั้น จึงอาจนับได้ว่าเป็น ความชาญฉลาด สร้างสรรค์ และเป็นส่วน สำคัญในวัฒนธรรมการเรียนรู้ของไทย รวมทั้ง ชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีมาอย่างยาวนาน แล้วจนเป็นที่เข้าใจในแวดวงวิชาการในความหมาย “กระบวนการทำให้เป็นท้องถิ่น” (Localization) นั่นเอง²⁹ หรือดังเช่น แนวพระราชดำริของ พระองค์ที่สะท้อนผ่านแนวคิดการเรียนการสอน วิชาไทยศึกษา ความว่า “สังคมแต่ละสังคมย่อม พัฒนาต่างกันออกไปตามรากฐานหรือพื้นฐาน ความเป็นมาของตน รวมทั้งความสามารถในการ ปรับตัวต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นใหม่”³⁰

พระองค์ในฐานะผู้นำทางภูมิปัญญาผู้หนึ่ง ในเชิงกระบวนการทำให้เป็นท้องถิ่นแบบไทย และ ยังทรงเป็นต้นแบบที่เป็นแบบอย่างหรือไอดอล (idol) ของนักพัฒนาและนักวิชาการด้านอื่นๆ ที่ ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้แนวคิด ทฤษฎีและ

หรือวิทยาการใหม่ๆ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้กับ กรณีของไทยเราเอง ทรงใช้กระบวนการทำนอง เดียวกันนี้เสมอมา ในการกลั่นกรองรับอิทธิพล ทางความคิดและวัฒนธรรมจากต่างชาติต่างภาษา เข้ามาสู่สังคมไทย ดังแนวการสอนวิชาไทย ศึกษาที่เน้นว่า “เมื่อมีความเข้าใจที่กระจ่าง ย่อม ทำให้นำมาประยุกต์ใช้เชิงปฏิบัติในการงาน ต่างๆ ได้ รวมทั้งปรับตัวได้ดีขึ้นในกระแสความ เปลี่ยนแปลงที่เป็นไปอย่างรวดเร็วหลากหลาย”³¹

เมื่อครั้งพระองค์เสด็จพระราชดำเนินเยือน ประเทศจีนเป็นครั้งแรก และทรงเรียงร้อยพระ ราชนิพนธ์ประเภทสารคดีท่องเที่ยวเล่มแรก คือ ย่ำแดนมังกร (2524) นั้น พระองค์ได้ทรง ถ่ายทอดแบบอย่างนี้ไว้อย่างชัดเจน ในตอนท้าย ของพระราชนิพนธ์เล่มนี้ ทรงแสดงพระราช ทัศนะไว้ว่า

“...การที่ได้ไปเที่ยวอื่นนอกจากบ้านเกิดเมือง นอนก็ดีไปอย่างหนึ่ง คือได้เห็นว่าคุณอื่นเขาทำ อย่างไรกับชาติของเขา ยิ่งได้เป็นแขกของรัฐบาล อย่างนี้ก็ยิ่งดีใหญ่ เพราะเขาย่อมจะพยายาม เลือกสรรให้เราดูสิ่งที่เขาคิดว่าดีที่สุด ซึ่งเราจะได้อิทธิพลทางทัศนคติและค่านิยมในสังคมปัจจุบัน ของประเทศนั้นๆ ส่วนดีบางส่วนของเขาอาจจะ พอดีกับพื้นฐานของเรา และเป็นสิ่งที่เรายังนึก ไม่ถึง เราก็จะได้ทำ เป็นการรับเอาวัฒนธรรม ต่างชาติมากลั่นกรอง ดีกว่านั่งอยู่บ้าน แล้วดูดี ชิมเอาของดีบ้างไม่ดีบ้างของเขาโดยไม่รู้ตัว”³²

²⁹ ดู Wolters, O.W. *History, Culture and Region in Southeast Asian Perspectives*. Revised Edition, (Ithaca, New York: Institute of Southeast Asian Studies, Cornell University, 1999).

³⁰ พลเอกหญิง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ จดมุ่งหมายและขอบเขตของวิชาไทยศึกษา: ศึกษาไทย เอกสารประกอบการทรงแสดงวิชาไทยศึกษา (HI 2001) เทอมสอง ปีการศึกษา 2552 กองวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า, 11 กันยายน 2552, 1.

³¹ เฟื่องอ้าง, 2.

³² สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ย่ำแดนมังกร. (กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2524), 344 - 345.

ในแง่พระราชปรัชญาประวัติศาสตร์ก็เช่นกัน พระองค์ทรงใช้วิธีการประยุกต์มากกว่าการวิพากษ์ คือ ทรงไม่นิยมรื้อบ้านแล้วสร้างใหม่แบบการวิพากษ์ความรู้ของตะวันตก แต่โปรดใช้การต่อเติมบ้านมากกว่า อีกนัยหนึ่งคือ ทรงมีฐานปรัชญาความคิดที่ได้รับการหล่อหลอมมาแล้วตามแบบจารีตของไทยแต่เดิม และเมื่อมีแนวคิดใหม่ๆ เข้ามา ก็ทรงนำมาต่อยอดมากกว่าการลบล้างของเก่าออกไปเสียทั้งสิ้น วิธีการนี้อาจเทียบเคียงเข้ากับทำนองหลักการพัฒนาแบบไม่มีวันสิ้นสุด แต่ต้องได้รับการต่อยอดอยู่เสมอ ซึ่งแน่นอนว่า มีความใหม่ ทันสมัยตลอดเวลา และเปี่ยมด้วยความหลากหลาย

ด้วยเหตุนี้ พระราชปรัชญาของพระองค์จึงมีลักษณะหลายสำนัก หลากทฤษฎีทางแนวคิด อยู่ปะปนกันไป ทั้งขวและซ้าย อนุรักษนิยมและก้าวหน้า สมัยใหม่และหลังสมัยใหม่ ตะวันตกและตะวันออก ฯลฯ เป็นการเลือกส่วนที่ดีของแต่ละสำนักเข้ามา เพราะแต่ละสำนักคิดย่อมมีทั้งข้อดีและข้อด้อย การเลือกเฉพาะส่วนที่ดีของแต่ละสำนักคิดนั้น แม้จะขัดแย้งกันชนิดตรงกันข้ามก็ตาม ย่อมจะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้วิชาประวัติศาสตร์ทั้งในแง่วิธีการและบทเรียน เพราะจะได้ความรู้ความเข้าใจจากหลายๆ มุมมองนั่นเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากมุมมองที่อยู่ตรงกันข้ามแล้ว ก็จะช่วยช่วยให้เรามีมุมมองกว้างขวางและเกิดความรู้ความเข้าใจอย่างมหาศาล

ในเรื่องนี้ สะท้อนให้เห็นว่า ทรงมีความเป็นนักวิชาการอย่างแท้จริงและทรงมีลักษณะที่

ก้าวหน้าอย่างยิ่ง “การสนทนาโต้แย้งกันในหลักวิชาจะเป็นเหตุให้สติปัญญาเกิดแตกฉานขึ้น”³³ และทรงไม่คิดว่าการตีความที่แตกต่างกันนั้น จะเป็นการทำลายชาติหรือสถาบัน ดังเช่น ทรงเห็นด้วยกับทัศนะของนักประวัติศาสตร์อเมริกันที่ว่า “การศึกษาตีความประวัติศาสตร์อย่างจริงจังบางครั้งก็ขัดกับการใช้ประวัติศาสตร์ในการสร้างเอกลักษณ์ของชาติ การมีทักษะในการคิดวิเคราะห์เป็นเรื่องดี ไม่ได้ทำให้รักและซื่อสัตย์ต่อชาติน้อยลงแต่อย่างไร”³⁴

จึงไม่ต้องแปลกใจนักที่จะเห็นว่า พระองค์ทรงเปิดรับปรัชญาประวัติศาสตร์ใหม่ๆ ทั้งสำนักคิดแบบชาตินิยม แบบมาร์กซิสต์ แบบสังคมนิยม และอื่นๆ อีกหลายแนว รวมไปถึงจนถึงสำนักคิดแบบหลังสมัยใหม่ แล้วทรงนำมาประยุกต์โดยการกลั่นกรองจากฐานปรัชญาความรู้เดิมแบบจารีตไทยและประสบการณ์การเรียนรู้ที่สั่งสมจากโลกกว้าง เพื่อนำส่วนที่ดีและเป็นประโยชน์มาใช้ในการพัฒนาคน สังคม ประเทศและมนุษยชาติ ทำให้แนวพระราชปรัชญาประวัติศาสตร์มีลักษณะเปิด ไม่ติดยึด ไม่สุดโต่ง ลดอคติ ยอมรับความต่าง ความเป็นอื่น ทบทวนตลอดเวลา จึงมีความยืดหยุ่น พลวัตและตามทันไปกับความก้าวหน้าทางวิชาการของโลกและโลกแห่งความจริงเสมอ แต่ในขณะเดียวกันก็มีความเป็นไทยดำรงอยู่อย่างแน่นแฟ้นเช่นกัน ดังที่ทรงแสดงพระราชทัศนะไว้ในพระราชนิพนธ์ **ทัศนะจากอินเดีย** ซึ่งแม้จะมีได้สื่อความไวครบถ้วน แต่ก็ครอบคลุมสาระหลักไว้

³³ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี *ทัศนะจากอินเดีย*, 2531, คำนำ.

³⁴ พลเอกหญิง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ *กล่าวนำ: ศึกษาประวัติศาสตร์ไทย ทำไม และอย่างไร* เอกสารประกอบการทรงสอนวิชาประวัติศาสตร์ไทย (HI 4106) ภาคการศึกษาที่หนึ่ง ปีการศึกษา 2552 กองวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า, 12 พฤษภาคม 2552, 3.

“...การได้ท่องเที่ยวไปในโลกกว้างมีผลดีเสมอ เป็นการฝึกคนเราให้มีทัศนะกว้างไกล บางครั้งเราจะหมกมุ่นอยู่กับความคิดแคบๆ และปัญหาของตนเอง การมองโลกในภาพรวม จะเห็นว่าผู้อื่นมีปฏิกิริยาต่อสถานการณ์ชีวิตของเขาอย่างไร เห็นอย่างนี้แล้วจะลดอคติในการตัดสินใจของเรา การยอมรับในวิถีชีวิตและความคิดของผู้อื่นมากขึ้น จะทำให้มีเสรีภาพในหัวใจของเรา ไม่ผูกมัดยึดอยู่กับสิ่งหนึ่งสิ่งใดเกินไป แน่่อนว่าประเทศเราจะต้องเปลี่ยนแปลงไปเร็วกว่าที่เป็นอยู่ ดังนั้นเราทุกคนจะต้องปรับตัวให้ก้าวหน้าเสมอ เพื่อทำตัวให้มีคุณค่า รับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ ด้วยความเบิกบานและมีความหวัง”³⁵

ฉะนั้น เมื่อแนวคิดของหลังสมัยใหม่เข้ามา มีอิทธิพลในแวดวงของประวัติศาสตร์ไทย พระองค์ก็ทรงสามารถปรับรับและนำมาประยุกต์เข้ากับพื้นฐานที่ทรงมีอยู่แล้ว ทั้งจากจารีตและประสบการณ์จากโลกกว้าง เพราะแนวคิดที่ว่าด้วย “เราท่านอาจเห็นต่างกันคนละมุม” ความรู้ประวัติศาสตร์มีหลายแบบ หรือก็คือว่าทฤษฎีแต่ละชุด รวมทั้งวิธีการและความรู้ทางประวัติศาสตร์สอนให้เรารู้เท่าทันโลกและเท่าทันตัวเราเองนั้น ก็เป็นสิ่งที่เราก็มียู่แล้วในฐานะปรัชญาแบบจารีตของไทย และแบบที่ต่อเติมจากแนวคิดของพวกสมัยใหม่ก่อนที่พวกหลังสมัยใหม่จะเข้ามามีบทบาทในสองสามทศวรรษที่ผ่านมา

จากที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่า การก่อร่างสร้างตัวต้นขึ้นมาเป็นพระราชปรัชญาประวัติศาสตร์นั้น มีชีวิตที่สัมพันธ์ไปกับสังคมและโลก พระราชปรัชญาประวัติศาสตร์สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการเลือกรับสิ่งที่มาใหม่บนพื้นฐานปรัชญาความคิดที่มีอยู่เดิม คือแบบจารีตของไทย

แม้ว่าพัฒนาการของพระราชปรัชญาประวัติศาสตร์นั้น จะมีแนวโน้มไปตามกระแสอิทธิพลทางความคิดของโลกตะวันตก จากแนวคิดแบบสมัยใหม่สู่แนวคิดแบบหลังสมัยใหม่ แต่พระองค์ก็ไม่ถึงกับรื้อทิ้งแล้วสร้างใหม่ ทรงใช้วิธีการประยุกต์แบบไทย คือ การต่อเติมบ้านมากกว่า โดยทรงรับเอาส่วนดีของแนวคิดใหม่ๆ เข้ามาต่อยอดฐานความรู้เดิมที่ทรงได้รับการถ่ายทอดมาในสังคมไทย อีกนัยหนึ่งก็คือ เป็นการต่อยอดจากของใหม่อยู่เสมอนั่นเอง

ด้วยเหตุนี้ เมื่อเราพิจารณาในด้านหนึ่ง อาจพบ “ลักษณะสากล” ในพระราชปรัชญาประวัติศาสตร์เป็นแนวพระราชดำริในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวกับลักษณะพื้นฐานของวิชาประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นวิชาการที่พัฒนาขึ้นในสังคมตะวันตก และได้เผยแพร่เข้ามามีอิทธิพลในสังคมไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว อันมีผลให้พระราชปรัชญาประวัติศาสตร์ไทย ต้องเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสปรัชญาประวัติศาสตร์ของตะวันตกไม่มากนักน้อย แม้ว่านักประวัติศาสตร์ไทยจำนวนมากยังคงใช้กระบวนการประยุกต์มากกว่าการวิพากษ์ความรู้ก็ก็ตาม

แต่จากอีกมุมมองหนึ่ง เราย่อมจะแลเห็น “ลักษณะเฉพาะ” ที่เป็นของพระองค์เองเช่นกัน ลักษณะเฉพาะนี้ ก็คือ จารีตเดิมของไทยที่มีอยู่อย่างน้อยสองชั้นด้วยกัน ได้แก่ แนวคิดสมัยใหม่และหลังสมัยใหม่ โดยมีทิศทางที่แน่ชัดว่า มีพระราชปณิธานที่มุ่งมั่นต้องการใช้ประโยชน์จากความรู้วิชาประวัติศาสตร์ทั้งในด้านวิธีการและเนื้อหาเชิงบทเรียนในการพัฒนาคน สังคม ประเทศและมนุษยชาติ อย่างแน่วแน่มั่นคง ในแง่นี้ก็อาจกล่าวได้ว่า “ทรงเป็นนักวิชาการไม่เพียงแต่ใน

³⁵ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทัศนะจากอินเดีย. (กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง จำกัด, 2531), 514.

ภาคทฤษฎีเท่านั้น แต่ทรงพระปรีชาในภาคปฏิบัติอย่างยิ่ง ทรงประยุกต์วิชาการทั้งหลายไปใช้ในพระราชกรณียกิจโดยมุ่งประโยชน์สุขของประชาชน...”³⁶

เมื่อสรุปโดยรวม สาระหลักก็คือ พระองค์ทรงเห็นประโยชน์ของวิชาประวัติศาสตร์และทรงใช้ประโยชน์จากความรู้วิชาประวัติศาสตร์ในการพัฒนาศักยภาพทางความคิดของผู้คนให้รู้เท่าและรู้ทัน จนถึงขั้นสังเคราะห์ วิเคราะห์ วิพากษ์ และคิดเองเป็น โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้และใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ ผูกหัดการคิดวิเคราะห์อย่างมีวิจารณ์ญาณ เพื่อความเข้าใจอันถ่องแท้ มิใช่เพียงแค่ง่ายๆของความเป็นมนุษย์ในแง่ดีเท่านั้น ในขณะที่เดียวกันก็ทรงใช้เนื้อหาประวัติศาสตร์เชิงบทเรียน ทั้งสำหรับระดับบุคคลและสังคม ที่ควรค่าแก่การจดจำ ทบทวน นำไปสู่การแก้ไขปัญหในปัจจุบัน ให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ ทั้งในสังคมเดียวกัน และการอยู่ร่วมกันกับเพื่อนบ้านและสังคมโลกได้อย่างเป็นสุขด้วย ฉะนั้นเมื่อคนคิดเป็นและมีบทเรียนที่กว้างสร้างสรรค์แล้ว ก็จะเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพในการพัฒนาระดับกว้างต่อไป และอาจสามารถเปลี่ยนให้โลกหมุนไปในทิศทางนั้นได้ เป็นหลักการเปลี่ยนสังคมและโลกจากการพัฒนาตนเองออกไปก่อน ทำนองเดียวกันกับเมื่อเราเปลี่ยนมุมมอง สังคมและโลกก็ย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามเราด้วย

แน่นอนว่า พระราชปรีชาประวัติศาสตร์ของพระองค์ยังคงทรงความเป็นไทยและชาตินิยมเหมือนกัน แต่เนื้อหาและการใส่ความ

หมายแปรเปลี่ยนไปจากเดิมแบบแคบๆ สุ่มมอมงที่กว้างและสร้างสรรค์ คือ จากต้องเป็นเอกภาพหนึ่งเดียว ไปสู่การยอมรับความหลากหลาย และไปสู่ความเป็นมิตรและร่วมมือกันกับเพื่อนบ้านอาเซียนและที่ไกลออกไปกับสังคมโลก พระราชปรีชาประวัติศาสตร์ของพระองค์จึงเสมือนหนึ่งเป็นการปลูกฝังอุดมการณ์รักชาติแบบสันติ ซึ่งเป็พลังชาตินิยมแบบใหม่ที่จำเป็นในยุคแห่งการแสวงหาความร่วมมือ การยอมรับความหลากหลายและการสร้างความสมานฉันท์ด้วยสันติวิธีทั้งหมดนี้จะสะท้อนผ่านพระราชนิพนธ์อย่างชัดเจน แต่ก็คงไม่สามารถลงไปในรายละเอียดในทุกประเด็น อาจได้เพียงภาพรวมๆ สำหรับการเริ่มต้นศึกษาประวัติศาสตร์โลกฉบับไม่เป็นทางการเท่านั้น

พระราชนิพนธ์: ประวัติศาสตร์โลกฉบับไม่เป็นทางการ

พระราชนิพนธ์ทางประวัติศาสตร์หรือประวัติศาสตร์นิพนธ์ของพระองค์นั้น ล้วนมีจิตวิญญาณความเป็นครูที่เปี่ยมด้วยมุมมองกว้างขวางลึกซึ้ง และพร้อมจะถ่ายทอดความรู้ให้ผู้อื่นเสมอ แต่อยู่ในรูปแบบที่แตกต่างกันไป มีทั้งประเภทวิชาการ กึ่งวิชาการและงานเขียนสำหรับสาธารณชนทั่วไป และมีเนื้อหาครอบคลุมประวัติศาสตร์ชาติต่างๆเกือบทั่วทุกมุมโลก³⁷ จึงอาจเปรียบได้กับ ประวัติศาสตร์โลกฉบับไม่เป็นทางการ ในฐานะบันทึกเรื่องเล่าและบทเรียนของมนุษยชาติ ที่เป็นประวัติศาสตร์ทางเลือกแทนกระแสหลัก โดยบันทึกนั้นอาจอยู่ในรูปหนังสือ

³⁶ สุมนทนา พรหมบุญ “พระปรีชาญาณด้านการศึกษา” ใน เทพรัตน์เมธี, 2549, 20.

³⁷ พระราชนิพนธ์ด้านสารคดีเชิงท่องเที่ยวนี้ ปัจจุบันมีจำนวนมากกว่า 60 เล่ม ครอบคลุมกว่า 40 ประเทศ ดู เทพรัตน์เมธี, 2549, ภาคผนวก 2.

สารคดีท่องเที่ยว ตำราเรียน บทความวิชาการ งานวิจัย หรือเอกสารประกอบการทรงแสดงนักเรียน น่าย่อยก็ได้

ประวัติศาสตร์โลกฉบับไม่เป็นทางการนั้น หรืออาจเรียกอีกชื่อหนึ่งได้ว่า “ฉบับพระองค์” มีลักษณะเด่นในด้านวิธีการ เนื้อเรื่องและข้อคิดที่ทรงนำเสนอด้วยภาษาเรียบง่ายและอ่านสนุก ขวนติดตาม ถึงแม้เรื่องราวและตัวอย่างจะเป็นเรื่องจากต่างถิ่นต่างประเทศ อาจเป็นกำแพงกั้นการทำความเข้าใจได้ เนื่องจากการถ่ายทอดประวัติศาสตร์แห่งชาติของประเทศต่างๆ เป็นหลัก โดยผ่านการบอกเล่าจากผู้รู้ของรัฐ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ และหรือแหล่งสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของชาตินั้นๆ ทั้งในระดับประเทศ ภูมิภาค ท้องถิ่น หมู่บ้านและชุมชนต่างๆ ในแง่นี้อาจกล่าวได้ว่า พระราชนิพนธ์เป็นเสมือนหนึ่งตัวแทนของประวัติศาสตร์กระแสหลักของประเทศนั้น ซึ่งอาจไม่แตกต่างไปจากตำราวิชาการของตะวันตกหรือตำราทางประวัติศาสตร์ของชาตินั้นก็เป็นไปได้

แต่ “ฉบับพระองค์” ก็มีลักษณะเด่นในตัวเองที่แตกต่างไปจากตำราเรียนประวัติศาสตร์ทั่วไป อย่างเห็นได้ชัด และอาจทำให้ผู้คนทั่วไปหันมาอ่านหนังสือประวัติศาสตร์มากขึ้นก็ได้ เนื่องจากทรงมีมุมมองและการนำเสนอที่มีลักษณะเฉพาะ เพราะขณะอ่านก็อาจทำให้เรากลายเป็นส่วนหนึ่งที่ได้ตามเสด็จไปท่องเที่ยวด้วยอย่างใกล้ชิด ได้พบได้เห็นผู้คน สถานที่ ได้ฟังการบรรยายจากของจริงพร้อมคำถาม ข้อสังเกต ข้อสงสัย ฯลฯ โดยที่เราไม่เหนื่อย ไม่เมื่อย ไม่ต้องกังวลใดๆ จึง

สนุกสนาน ได้ความรู้ ข้อคิดข้อเสริมและจินตนาการ เปรียบเทียบเมื่อพบปะกับสิ่งแปลกใหม่ต่างๆ เพราะประการสำคัญก็คือ ในขณะที่เดียวกันกับการตามเสด็จ ท่องโลกกว้างนั้น ความต่างหลากหลายคล้ายความแปลกแยก ก็อาจสร้างแรงกระตุ้นการเรียนรู้ในอีกทางหนึ่งด้วย

นัยนี้ การอ่านประวัติศาสตร์โลกฉบับที่ทรงสร้างสรรค์ขึ้น ก็เท่ากับได้เห็นโลกที่ไม่เคยเห็น ได้รับรู้ในเรื่องราวที่ไม่คุ้นเคย ได้เห็นสถานที่ที่เราไม่เคยไป ได้ฟัง ได้รับรู้ความคิด ประสบการณ์ เรื่องราว ที่เราไม่เคยได้ยิน ก็ยิ่งน่าสนใจน่าตื่นตันทึ่ง กระตุ้นให้เราต้องศึกษาไต่ตรองมากขึ้น ทำท่ายให้ตั้งคำถามทั้งต่อเรื่องราวเหล่านั้น และรวมถึงเรื่องราวที่เราคิดว่ารู้อยู่แล้วในสังคมไทยให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นจะนั้นในเชิงท่องเที่ยวโลกกว้างไปกับพระองค์ท่าน ผู้อ่านจะรู้สึกว่าได้รับการกระตุ้นให้สนใจ เรียนรู้ สังคมและวัฒนธรรมเพื่อนบ้านของไทยและที่ห่างไกลออกไป ความรู้ด้านนี้ย่อมจะเป็นประโยชน์ต่อกันและกันในฐานะที่ต่างก็ร่วมเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมโลก เพราะความเข้าใจทางวัฒนธรรมต่อกัน ย่อมสานเสริมความร่วมมือระหว่างกันได้ ฉะนั้นการอ่านพระราชนิพนธ์จึงเท่ากับว่า เราจะได้เรียนรู้ทั้งวิธีการประวัติศาสตร์ และเนื้อหาเชิงบทเรียนแห่งอดีตไปในตัว โดยที่เราอาจจะไม่รู้สีกด้วยซ้ำไป

นอกจากนั้นการที่พระองค์ทรงใช้วิธีเดินเรื่อง “ขอเขียนเรียงลำดับไปตามที่ได้พบเห็นอย่างเช่นเคย”³⁸ และ “จะเป็นการบันทึกเฉพาะสิ่งที่ข้าพเจ้า “ได้ยินด้วยหู รู้ด้วยตา” เท่านั้น”³⁹ รวมทั้งทรงเชิญชวนให้ผู้อ่าน หากสงสัยหรือมีคำถามทั้งเห็น

³⁸ ตัวอย่าง เช่น ทรงพระราชนิพนธ์ค่านาไว้ว่า “การเขียนหนังสือเคยคิดว่าจะเขียนให้เป็นหลักวิชาการ ค้นคว้าและเรียบเรียงให้เป็นหมวดหมู่กว่านี้ แต่ก็ทำไม่ได้สักที คราวนี้ขอเขียนเรียงลำดับไปตามที่ได้พบเห็นอย่างเช่นเคย” สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี *คืนถิ่นจีนใหญ่* (กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2541), (13)

³⁹ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี *ย่าแดงมังกร*, 2524, 345.

ด้วยไม่เห็นด้วยก็สามารถคุยกันด้วยหนังสือ “ถ้ามีผู้วิจารณ์ สนับสนุนหรือคัดค้านข้อใดก็ตาม ข้าพเจ้าจะยินดีเป็นอย่างยิ่ง ถือว่าเราคุยกันด้วยหนังสือ รู้จักเป็นมิตรก็ด้วยหนังสือ”⁴⁰ ก็ยิ่งทำให้ชวนติดตาม เพราะเข้าใจง่ายและรู้สึกสบายใจที่จะอ่าน เพราะทรงให้เกียรติผู้อ่านเสมอ จึงก่อให้เกิดการเรียนรู้วิธีการและบทเรียนแห่งอดีต รวมทั้งยังได้สร้างความหมายทางจิตวิญญาณของปรัชญาประวัติศาสตร์ขึ้นในจิตใจของผู้อ่านด้วยการฝึกให้เรารู้จักคิดเอง คือทรงให้เราเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้นั่นเอง ผู้อ่านพระราชนิพนธ์จึงสามารถเรียนรู้และฝึกฝนการมีความคิดสร้างสรรค์และมองโลกจากมุมกว้างได้อย่างประหลาดใจ

ฉะนั้น นอกจากสนุก เรียนรู้วิธีการและบทเรียนแล้ว ถ้าเรารู้จักสังเกต ก็จะพบร่องรอยตัวตนของพระองค์อีกสิ่งหนึ่ง ซึ่งงานวิจัยนี้ได้ริเริ่มและกำลังพยายามทำอยู่ นั่นคือ การค้นหาสารสนเทศต่างๆ หลายด้านที่มีความหมายเชิงปรัชญาประวัติศาสตร์ ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า การอ่านประวัติศาสตร์โลกฉบับพระองค์นั้น เหมือนหนึ่งเป็นการตามเสด็จท่องเที่ยวไปในที่ต่างๆ แล้วยังได้มีคฤศเทศก์หรือไกด์นำเที่ยวจากผู้รู้จริง โดยที่ผู้เป็นคณาทองเที่ยวหรือไกด์ไม่ได้วางพระองค์แสดงภูมิรู้ แต่ทรงเป็นผู้ตั้งประเด็นการท่องเที่ยวไปในสถานที่ต่างๆ พร้อมทั้งนำเสนอพระราชดำริของพระองค์ ซึ่งสะท้อนทรรศนะและนัยยะทางปรัชญาประวัติศาสตร์ที่ทรงมีจุดยืนอยู่ในแนวคิด

สายหนึ่ง ถึงแม้จะมีได้ทรงระบุไว้ตรงๆ และทรงไม่ทรงใช้ศัพท์แสงทางวิชาการ แต่ผู้อ่านก็สามารถจะเข้าใจถึงอิทธิพลกระแสความคิดจากปรัชญาประวัติศาสตร์สำนักคิดใด ที่เน้นการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ในเชิงวิชาการมากกว่าการสร้างทฤษฎีเพื่ออธิบายกระบวนการทั้งหมด

แต่ถ้ามองผ่านแว่นปรัชญาประวัติศาสตร์แล้ว ก็ยังเห็นได้ชัดว่า พระราชนิพนธ์แต่ละประเภทนั้น แม้ว่ามีลักษณะเด่นเฉพาะในตัวเอง เพราะผู้อ่านเป็นคนละประเภทกัน แต่พระราชนิพนธ์ทั้งหมดก็ล้วนมีลักษณะร่วมรวมๆ กันหลายด้าน หลายประเด็นด้วยกัน ที่พระองค์ทรงถ่ายทอดหรือสอดแทรกพระราชปรัชญาประวัติศาสตร์ทั้งโดยตรงและอ้อม ชัดเจนหรือแฝงไว้ ไม่มากนักน้อยปรากฏอยู่โดยทั่วไปในบรรทัดและระหว่างบรรทัด ซึ่งอาจทรงเรียงร้อยไว้เป็นข้อคิดอย่างจริงจังโดยผูกเข้ากับเรื่องใหญ่ๆ หรืออาจเป็นเรื่องธรรมดาที่เราพบเห็นกันอยู่สม่ำเสมอและอาจใช้ในชีวิตประจำวันของเราอยู่แล้ว ไปจนถึงเรื่องเล็กๆ ที่ทรงคิดพินิจในจิตนาการก็ได้

เรื่องใหญ่ๆ และอาจชัดเจนที่กล่าวมาแล้ว ล้วนอยู่ในกระแสหลักของโลก แต่ก็ต่างไปจากประวัติศาสตร์กระแสหลัก เพราะทรงให้ความหมายใหม่ในฐานะประวัติศาสตร์ทางเลือก เป็นต้นว่า สงครามและสันติภาพ เช่น กรณีสงครามไทยกับพม่า สงครามโลกครั้งที่สอง เช่น ที่ฟิลิปปินส์ และสงครามเวียดนาม⁴¹ ความรุนแรงและสันติวิธี เช่น เรื่องเกี่ยวกับหนังสือความบอยรั้งแกอินเดียนแดง เรื่อง

⁴⁰ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี *ทัศนะจากอินเดีย*, 2531, คำนำ.

⁴¹ ดูพระราชนิพนธ์เรื่อง *ไทยเที่ยวพม่า* (2529) *ขอให้เจ้าภาพจงเจริญ* (2535) *อนัมสยามมित्र* (2537) และ *เยือนถิ่นอินเดียนแดง* (2537) เป็นต้น เรื่องสงครามหรือความขัดแย้งในอดีตนั้นทรงไม่สามารถแก้ไขในทางประวัติศาสตร์ได้ แต่ทรงให้ความหมายใหม่ได้ แทนที่จะจดจำเพื่อการแก้แค้น ทรงเสนอผลกระทบและความเสียหายจากสงคราม เพื่อเป็นบทเรียนอันมีค่าแก่มนุษยชาติ เช่น เมื่อครั้งเสด็จเกาะ Corrigidor ของประเทศฟิลิปปินส์ และทรงทอดพระเนตรพิพิธภัณฑสถานและอนุสาวรีย์ ซึ่งเคยเป็นสนามรบอย่างดุเดือดระหว่างทหารฝ่ายอเมริกัน ฟิลิปปินส์กับฝ่ายญี่ปุ่น ช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ทรงบันทึกไว้ว่า “อนุสรณ์สถานแห่งนี้ ทั้งที่อุโมงค์มาลินดา สิ่งก่อสร้างที่ยังคงเหลือ พิพิธภัณฑสถานและอนุสาวรีย์เป็นเครื่องเตือนใจคนให้นึกถึงเรื่องเก่า ไม่ใช่คิดให้คู่สงครามมีความแค้นเคืองต่อกันไปอย่างไม่จบสิ้น แต่คิดเพื่อให้รำลึกอยู่เสมอว่า ความขัดแย้งที่รุนแรงถึงเพียงนี้ ทำความเสียหาย สูญเสียชีวิต เลือดเนื้อ และน้ำตา” สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี *ขอให้เจ้าภาพจงเจริญ*. (กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, 2535), 159.

ไว้งิ่ง ทรงตีความแตกต่างกัน และทรงเห็นเรื่อง ความรุนแรงต่างกันด้วย⁴² ความรักชาติกับการ อยู่ร่วมกันกับเพื่อนบ้านและสังคมโลก การช่วย คนที่ด้อยโอกาสและการพัฒนาชนบท⁴³

ส่วนเรื่องธรรมดาที่เราพบเห็นอยู่สม่ำเสมอ และอาจใช้ในชีวิตประจำวันของเราอยู่แล้ว เช่น การรู้จักสังเกต สงสัย วิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของ ข้อมูลข่าวสาร การยอมรับความต่าง หลากหลาย มุมมอง รู้จักให้อภัย เข้าใจผู้อื่น และพัฒนา ตนเองให้เท่าทันโลกและในขณะเดียวกันก็เท่าทัน ตัวเราเองด้วย หรืออาจเป็นเรื่องเล็กๆที่ทรงคิด พินิจในจินตนาการ เช่น เรื่องมีดหมอในเชิง สร้างสรรค์ ทฤษฎีการสร้างกำแพงเมืองจีน ศิลปะ ขอม และการเรียนภาษาจีน ฯลฯ ซึ่งอาจทรง เห็นแย้งหรือเห็นต่างไปจากที่เราท่านเคยเข้าใจโดย ทรงมองปัญหาจากมุมที่มักไม่ค่อยใช้กัน ทำนอง เดียวกับการบรรยายภาพภูเขาจากได้ดินขึ้นมา อัน สะท้อนความเป็นตัวตนของมนุษย์ ที่มีอิสระเสรี ทางความคิดความอ่านอยู่เสมอ แม้ว่าจะถูก ห้อมล้อมด้วยอิทธิพลต่างๆ รอบด้านก็ตาม

เรื่องใหญ่ เรื่องธรรมดาและเรื่องเล็กๆ นั้น ทั้งหมดก็ล้วนมีนัยยะในเชิงปรัชญาประวัติศาสตร์ หากนำมาประมวลรวมเข้าด้วยกัน แล้วจัดเป็น ระบบระเบียบทางวิชาการตามแนวสำนักคิดของ ตะวันตกและฐานความรู้เดิมที่พระองค์ทรงมีอยู่ ผลที่ปรากฏร่วมกันโดยรวบยอดก็คือ การทรง ตระหนักถึงคุณค่าของประวัติศาสตร์ที่ให้เครื่องมือเราได้คิดได้โต้แย้ง และการมีเรื่องเล่าและบท

เรียนหลายๆ เรื่อง หลากๆ ด้าน ย่อมจะช่วยให้ เราเห็นทางเลือกมากขึ้นและอาจช่วยให้เราพ้นภัย ก็ได้ อีกนัยหนึ่ง ความอยู่รอดของสังคมนั้นอยู่ที่ การพัฒนาความนึกคิดของผู้คนในสังคมนั้นๆ มิเช่นนั้นทุกคนคงถูกโน้มน้าวให้คล้อยตามได้ อย่างสบายๆ จนไปถึงขั้นถูกชี้นำได้อย่างง่ายดาย หลักพระราชปรัชญาประวัติศาสตร์นี้ อาจเทียบ เคียงให้เข้าใจง่ายๆ ได้กับพระราชดำริที่ทรง สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการเรียนภาษา หลากๆ ภาษา⁴⁴ ไม่ให้ถูกผูกขาดจากภาษาใด ภาษาหนึ่ง เพราะการคล้อยตามเสียงส่วนใหญ่ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างง่ายดาย เช่น ทำไม พระองค์ทรงเรียนภาษาจีน โดยทรงเน้นประเด็น เรื่องการเรียนรู้ภาษานั้น ต้องเรียนรู้หลายๆ ภาษา เพื่อการเข้าถึงแหล่งความรู้และหรือข้อมูลจาก หลากๆ แหล่ง เพราะภาษาก็เช่นเดียวกับวิธีการ ทางประวัติศาสตร์ คือเป็นเสมือนเครื่องมือให้กับ เราใช้ทำความเข้าใจตัวเราและสังคม ซึ่งมีความ สำคัญมากในเชิงการรู้เท่าทันโลกและเท่าทันตัว เราเอง ดังความตอนหนึ่ง เมื่อนักศึกษาสาวจีน ขอพระราชทานสัมภาษณ์พระองค์เรื่องการศึกษา หลากๆ ภาษา แล้วมาเลือกภาษาตะวันออก เพราะ อะไร รับสั่งตอบว่า

“...ภาษาตะวันตกสำคัญมาก เพราะ หนังสือความรู้ต่างๆ เป็นภาษาอังกฤษมากมาย website ต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ส่วนใหญ่เป็น ภาษาอังกฤษ รู้ภาษาอังกฤษอย่างเดียวก็ไม่พอ เช่น ดูทีวีมีเหตุการณ์อย่างหนึ่ง โทรทัศน์ของแต่ละ

⁴² สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี *คืนฟ้าใส* (กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, 2532), 71 - 72.

⁴³ ประเด็นเรื่องความรักชาติแบบสันติและการพัฒนาชนบท ปรากฏให้เห็นค่อนข้างบ่อยในพระราชนิพนธ์ทุกประเภทที่ได้กล่าวมาแล้ว

⁴⁴ พลเอกหญิง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี กล่าวนำ: *ศึกษาประวัติศาสตร์ไทย ทำไม และอย่างไร* เอกสารประกอบการทรงสอนวิชาประวัติศาสตร์ไทย (HI 4106), 12 พฤษภาคม 2552, 6.

ประเทศแสดงความคิดเห็นไม่ตรงกัน เราควรฟังหลายๆ ทาง และมาคิดตัดสินใจว่าเราควรจะทำอย่างไร”⁴⁵

เมื่อมองจากแง่มุมนี้ พระราชนิพนธ์ก็เปรียบได้กับคลังประสบการณ์ที่เป็นลายลักษณ์ที่เคียงคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและโลกบนที่กลิ้งในคลื่นนี้เป็นเรื่องเล่าสั่งสมและสร้างสมความรู้ คุณค่า และข้อเท็จจริง ตลอดจนสะท้อนปัญหาในแง่มุมของความเป็นจริงด้วย และจะสะท้อนผ่านเรื่องเล่าและบทเรียนแห่งมนุษยชาติอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ หรือเป็นประวัติศาสตร์ทางเลือกที่ควรค่าแก่การศึกษา และก็เป็นหน้าที่ของเราที่จำเป็นต้องเข้าใจตัวเราเองและมนุษยชาติในทุกๆ สถานการณ์ เพื่อ “ความเบิกบานใจ” กิตี เพื่อ “นำมาคิดต่อหรือศึกษาตัวเราเอง” กิตี หรือเพื่อ “การได้คิดเกี่ยวกับตัวเองให้แตกต่างออกไป” กิตี ทั้งหมดนี้ก็เท่ากับการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ในเชิงความคิดความอ่านเป็นหลักสำคัญ เพื่อการอยู่อย่างมีคุณค่าของเราทั้งหลายในปัจจุบันและอนาคต เพราะข้อสำคัญของการเรียนรู้ก็คือ “ประวัติศาสตร์จะช่วยให้เราได้กำหนดท่าทีและชี้ให้เห็นว่า ยังมีทางอื่นๆ อีกมาก ที่ทำได้ มีวิธีอื่นๆ อีกมาก ที่เป็นไปได้”⁴⁶

ถ้าวิชาประวัติศาสตร์มีนัยสำคัญเช่นนั้น การเรียนการสอนควรมุ่งไปในทิศทางใด หวังว่าคงจะจำประเด็นที่เริ่มมาแต่ต้นได้ เรื่องวิวาทะจากกระแสความคิดที่จะรื้อฟื้นและให้ความสำคัญกับ

วิชาประวัติศาสตร์ เมื่อมาถึงตรงนี้เราได้ก้าวข้ามข้อถกเถียง “ทำไม” มาสู่ “อย่างไร” และได้ข้อสรุปที่ชัดเจนทางหนึ่งแล้วว่า “สนุกและเปิดกว้าง” ในขณะเดียวกันก็ได้ “ความรู้ทั้งวิธีคิดและบทเรียน” แต่ควรเป็นความรู้ชนิดที่มีใช่เป็นประโยชน์เฉพาะเรา หากรวมถึงผู้อื่น สังคม ประเทศและมวลมนุษยชาติด้วย นี่คือ ทางเลือกหนึ่งที่น่าสนใจจากประวัติศาสตร์โลกฉบับพระองค์ ที่มาจากการทรงประยุกต์ใช้ความรู้วิชาประวัติศาสตร์อย่างชาญฉลาด และสร้างความลงตัวให้กับการเรียนการสอนในแนวใหม่ คือ การเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพทางความคิดของผู้คนให้รู้เท่าและรู้ทัน จนถึงขั้นสังเคราะห์ วิเคราะห์ วิพากษ์ และคิดเองเป็น และยังเข้ากันได้ดีอย่างกลมกลืนกับกระแสปัจจุบันในการพัฒนาสังคมให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ ให้เป็นสังคมที่รู้เท่าทันโลกและรู้เท่าทันตนเอง

ดังนั้น ถ้าเราฝึกฝนคนให้รู้จักคิดเองเป็นแล้ว ตรงจุดนี้สามารถนำไปปรับใช้กับเรื่องอื่นๆ ในชีวิตจริงได้อย่างกว้างขวาง แต่ถ้าหากการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ ยังคงเป็นแบบท่องจำ อันน่าเบื่อและมีเป้าหมายแคบๆ เพียงเพื่อให้เกิดความรักชาติ จนกลายเป็นลัทธิชาตินิยมแบบเก่าแล้ว⁴⁷ ทำให้ไม่สามารถอยู่ร่วมกับเพื่อนบ้านและผู้อื่นในสังคมโลกได้ ย่อมมีประโยชน์น้อยและไม่ตรงกับยุคสมัย อีกทั้งการเรียนก็อาจไม่เกิดประโยชน์เลยก็ได้ หากเพียงเพื่อให้เข้าใจตัวเราหรือรักท้องถิ่นตนเอง แต่กลับไม่เคยเข้าใจคนอื่น

⁴⁵ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เมื่อข้าพเจ้าเป็นนักเรียนนอก. (กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2544), 257.

⁴⁶ จอห์น เอช อาร์โนลด์ (เจียน) ไชยันต์ รัชชกุล (แปล) *ประวัติศาสตร์ของประวัติศาสตร์*, 2549, 189.

⁴⁷ มีตัวอย่างงานเขียนที่สะท้อนภาพเหล่านี้อยู่ไม่น้อย ดูงานวิจัยที่ดี คือ สุนทร ชุตินธรรานนท์และคณะ *ชาตินิยมในแบบเรียน*. (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2552).

และไม่มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น จึงไม่น่าแปลกใจนัก หากการบริหารจัดการวิชาประวัติศาสตร์ของรัฐในแนวทางนี้ จะถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างต่อเนื่อง ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อมจากผู้ที่มองและเข้าใจโลกจากมุมกว้าง และมุ่งหวังให้เราใช้ความชาญฉลาดที่มีอยู่กับความรู้อันล้ำค่าของประวัติศาสตร์ไปในทางสร้างสรรค์ ที่เราและท่านทั้งหลายน่าจะนำมาคิดและรังสรรค์ต่อไป เพื่อนำพาตัวเราเองและมวลมนุษยชาติได้ก้าวไปสู่ความสำนึกในความเป็นมนุษย์ร่วมกันของเราทั้งผองอย่างสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และเพื่อการอยู่อย่างมีคุณค่าของเราทั้งหลายนั่นเอง

ถ้าต้องการทำความเข้าใจความหมายที่ได้นำเสนอมาทั้งหมดอย่างถ่องแท้อีกครั้ง อาจต้องกลับไปหาอ่านพระราชนิพนธ์ในส่วนที่ถูกเรียกขานว่า ประวัติศาสตร์โลกฉบับไม่เป็นทางการอีกครั้งด้วยตนเอง ก็ไม่ผิดกติกา ประเพณีหรือกฎหมายใดๆ หรือถ้าจะขอให้กล่าวซ้ำในที่นี้อีกครั้ง ก็ไม่ขัดข้อง ในแง่ที่ว่าเพื่อบันทึกเรื่องราวและบทเรียนของมนุษยชาติ ในฐานะประวัติศาสตร์ทางเลือก โดยทรงพระราชนิพนธ์เรื่องราวต่างๆ อย่างกว้างขวาง ครอบคลุมแทบทั่วทุกมุมโลก และแทบทุกประเด็นที่โลกให้ความสนใจ แต่ส่วนมากก็ได้ทรงนำเสนอในรูปแบบวิชาการตามประวัติศาสตร์กระแสหลัก เพราะทรงต้องการให้อ่านสนุกและหรือเรียนอย่างสนุก และทรงรักษาแนวทางนี้ไว้เสมอ

ผู้อ่านจะพบเห็นด้วยตนเองได้ว่า รูปแบบและเนื้อหาของพระราชนิพนธ์มักอยู่ในแนวอ่าน

สนุกและหรือเรียนให้สนุก “ถ้าใครอ่านแล้วสนุก ข้าพเจ้าก็ดีใจด้วย ถ้าอ่านแล้วไม่สนุก ข้าพเจ้าก็ขออภัย”⁴⁸ และ “การสอนไม่ได้มุ่งสร้างนักประวัติศาสตร์อาชีพ จึงไม่ได้เข้มงวดเกินไป อยากให้ทุกคนสนุกในการเรียนมากกว่า”⁴⁹ ซึ่งก็คือแนวคิดเรื่องการเรียนรู้แบบบูรณาการ ให้คนเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ และคนก็จะเป็นศูนย์กลางในการเปลี่ยนแปลงต่อไป เพราะทุกอย่างเริ่มจากตัวเรา ถ้าเราเปลี่ยน โลกก็เปลี่ยน พระองค์จึงเริ่มการพัฒนาจากตัวของเราออกไป เพื่อก้าวไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นจุดเปลี่ยนใหญ่ของสังคมโลกที่ทุกคนต้องเรียนรู้และปรับตัวเข้าหากัน

ดังนั้น แม้จะอยู่ในแนวอ่านสนุกและเรียนอย่างสนุก แต่ก็คงไม่มีใครปฏิเสธได้ว่า เมื่ออ่านพระราชนิพนธ์และหรือเรียนกับพระองค์ทั้งโดยตรงและโดยอ้อมแล้ว ทำให้ผู้อ่านผู้เรียนพินิจและเข้าใจโลกจากมุมกว้างและสร้างสรรค์ ตระหนักถึงการคิดอย่างมีวิจารณญาณและมีใจกว้างขวาง ทั้งยังเกิดความคิด ความสนใจเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่จะค้นคว้าศึกษาต่อไป และบางปัญหาอาจจะต้องศึกษาอย่างจริงจัง เพราะยังมีพื้นที่ว่างอยู่ในเรื่องราวทางประวัติศาสตร์อีกมากที่กระแสนักมองข้ามหรือมิได้ให้ความสำคัญนำมาบอกเล่า ในแง่นี้พระราชนิพนธ์จึงเป็นเสมือนหนึ่งจุดประกายคอยกระตุ้นให้ผู้คนสนใจประวัติศาสตร์มากขึ้น ทั้งในเชิงการเรียนรู้วิธีการคิดและบทเรียนจากอดีต รวมทั้งความสนใจที่จะเติมแต่งเรื่องราวทางสังคมและวัฒนธรรมบน

⁴⁸ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี *เขมรสามยก*. (กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2536), 302.

⁴⁹ พลโทหญิง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ใน *เพราะขอบฟ้ากว้าง*, 2538, 34.

พื้นที่ว่างนั้น เพื่อสร้างความรู้สึกละเอียดและผูกพันกันของพวกเรา ในฐานะที่ต่างก็เป็นสมาชิกของประชาคมโลก

ทั้งหมดนี้ คือ ชุมทรัพย์ที่มีค่ายิ่งในการพัฒนาให้คนเป็นคน และให้สังคมเป็นสังคมที่น่าอยู่อาศัยร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ ทั้งภายในและนอกบ้านที่อยู่ใกล้และไกลออกไป โดยทรงถ่ายทอดผ่านการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ในฐานะที่เป็นทางเลือก และมีสาระหลักร่วมกันสองประการใหญ่ ที่พระองค์ทรงมอบให้กับเราในฐานะสมาชิกของสังคมโลก คือ วิธีการประวัติศาสตร์กับการพัฒนาคน และบทเรียนแห่งอดีตเพื่อปัจจุบันและอนาคตที่ดีกว่าของเรา และมวลมนุษยชาติ ซึ่งแต่ละประเด็นนี้ มีตัวอย่างและรายละเอียดที่ทรงให้มาจำนวนมากมายและหลากหลาย สามารถนำมาเขียนเป็นหนังสือเล่มโตๆ ได้หลายๆ เล่ม แต่ไม่มีหน้ากระดาษเหลือพอสำหรับงานเขียนนี้แล้ว จึงจำต้องเข้าสู่บทสรุป ว่าด้วยอนิจจังของงานวิจัย

บทสรุป

เราเดินทางมาถึงฉากสุดท้ายของงานเขียน แนะนำพระราชปรัชญาประวัติศาสตร์แล้ว ขอจบลงที่พุทธปรัชญาว่าด้วย อนิจจังของสรรพสิ่ง เมื่อมีจุดเริ่มต้น ย่อมมีจุดจบ ข้อบกพร่องและผลตามมา งานวิจัยนี้อาจถูกทำลายหรือได้รับการสานต่อ แต่ล้วนก่อให้เกิดการสร้างสรรค์ทางภูมิปัญญา นำไปสู่จุดเปลี่ยนและรังสรรค์สิ่งใหม่ขึ้นมาอีกต่อกันไปอย่างไม่รู้จบ ซึ่งอาจผ่านกระบวนการการวิพากษ์ความรู้แบบวัฒนธรรมตะวันตก หรืออาจผ่านการเรียนรู้แบบวัฒนธรรมไทย คือการประยุกต์ความรู้ใหม่เข้ากับรากฐานเก่าของเรา แต่ไม่ว่าความรู้ใหม่จะผ่านกระบวนการใดกระบวนการหนึ่งในสองนี้ ย่อมมีผลเหมือนกัน คือ ความรู้ใหม่นั้นย่อมดีกว่าเก่า ทันทสมัย ดูดีกว่าเดิมเสมอ และนั่นก็เป็นสิ่งที่ผู้วิจัยมุ่งหวังและอึดอึดใจยิ่งนัก ที่การศึกษาพระราชนิพนธ์ในเชิงปรัชญาประวัติศาสตร์และหรือการวิจัยพระราชปรัชญาประวัติศาสตร์มีก้าวต่อไป พร้อมๆ กับโลกที่ไม่เคยหยุดนิ่ง เท่ากับเป็นการเติมพลังให้กับชีวิตพระราชนิพนธ์ในเชิงปรัชญาประวัติศาสตร์ และจะทำให้พระราชปรัชญาประวัติศาสตร์มีชีวิตอยู่ในความคิดและจิตใจของผู้คนอยู่เสมอ